

Afstudeeronderzoek

Auteur: Brecht Osinga

Een onderzoek naar een wijze van extensief boeren welke de bruto geldstroom melkvee verhoogt, op basis van de top 25 procent extensieve ondernemers van Accon AVM Sneek.

Opleiding: Bachelor Degree Agrarisch
Ondernemerschap Dier- en Veehouderij

Datum: 12-6-2023

Afstudeerdocent: Erik Hassink
Instantie: Aeres Hogeschool Dronten

Afstudeeronderzoek

Een onderzoek naar een wijze van extensief boeren welke de bruto geldstroom melkvee verhoogt, op basis van de top 25 procent extensieve ondernemers van Accon AVM Sneek.

Afstudeerstage:

Accon AVM adviseurs en accountants
Simmerdyk 19
86ZP Sneek
Nederland
+ 31 (0)88 446 9004

Stagebegeleider:

Naam: Daniel Groen
Functie: Teamleider Samenstelpraktijk
Telefoon: 31+(0)682607920
E-Mail: D.groen@acconavm.nl

Afstudeerdocent:

Naam: Erik Hassink
Functie: Coördinator Agrarisch Ondernemerschap Aeres Hogeschool Dronten
Telefoon: +31 (0)800 020 5823
E-Mail: E.hassink@aeres.nl

Auteur:

Naam: Brecht Osinga
Tsjerkewei 4
8614JD Oudega-SWF
Telefoon: 31+ (0)615124712
E-mail: Brechtosinga@icloud.com

Plaats, datum: Oudega-SWF, 12-6-2023

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van de Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeeronderzoek over mogelijkheden tot het verhogen van de bruto geldstroom melkvee binnen de extensieve melkveehouderij. Dit afstudeeronderzoek is onderdeel van het afsluitende deel van mijn opleiding Agrarisch Ondernemerschap Dier en Veehouderij welke ik volg aan de Aeres Hogeschool te Dronten. Het afstudeeronderzoek wordt uitgevoerd in samenwerking met Accon AVM Sneek. De naam van deze organisatie zal gedurende de uitvoering van dit afstudeeronderzoek wijzigen. De naam wordt per januari 2023 Flynth accountants en adviseurs, dit in verband met een overname van Accon AVM door Flynth accountants en adviseurs. Gedurende dit afstudeeronderzoek zal er, om verwarring te voorkomen, alleen over Accon AVM gesproken worden. Bij het vermelden van bronnen is dit niet van toepassing en zal de meest recente bron worden toegepast. Het kan daarom voorkomen dat in de bronvermelding Flynth accountants en adviseurs wordt gebruikt.

Hierbij wil ik mijn begeleider Daniel Groen hartelijk bedanken voor de ondersteuning tijdens het schrijven van dit onderzoek. Daarnaast wil ik alle andere medewerkers van Accon AVM Sneek bedanken wie hebben bijgedragen dit onderzoek tot een goed einde te brengen. Tot slot wil ik mijn afstudeerdocent Erik Hassink bedanken voor het geven van advies en feedback.

Oudega-SWF, 12 juni 2023
Brecht Osinga

Inhoud

Samenvatting.....	1
Gearfetting	2
1 Inleiding	3
1.1 Hoofd- en deelvragen	8
2 Materiaal en methode.....	10
3 Resultaten.....	14
3.1 Technische kengetallen top 25 procent en gemiddelde database	14
3.1.1 Toekomstvisie respondenten	14
3.2 De bruto geldstroom melkvee.....	15
3.3 Natuurbeheer gemiddelde database	16
3.4 Natuurbeheer top 25 procent	17
3.5 Specifieke melkstroom gemiddelde database	19
3.6 Specifieke melkstroom top 25 procent	20
3.7 Overige ondernemerskeuzes.....	22
3.7.1 Voerkosten	23
3.7.2 Energie en water	24
4 Discussie	25
4.1 Onderzoeksmethode.....	25
4.2 De resultaten	26
4.2.1 Resultaten uit inkomsten uit natuurbeheer	26
4.2.2 Resultaten uit inkomsten uit een specifieke melkstroom.....	27
4.2.3 Resultaten uit overige ondernemerskeuzes.....	28
4.3 Verloop onderzoek	29
5 Conclusie en aanbevelingen	30
5.1 Natuurbeheer	31
5.2 Specifieke melkstroom	31
5.3 Overige ondernemerskeuzes.....	32
5.4 Conclusie	34
5.5 Relevantie.....	35
5.6 Aanbevelingen	36
Bronvermelding.....	37
Bijlagen	40
Bijlage 1 Verklarende woordenlijst	40
Bijlage 2 Vragenlijst extensief ondernemen.....	41
Bijlage 3 Uitgaven binnen de formule bruto geldstroom melkvee	43

Samenvatting

Door de groei van de melkveehouderij en haar stikstofuitstoot richting Natura-2000 gebieden, schrijft de stikstofwet een stikstofemissiereductie van 36 procent in 2030 en 50 procent in 2050. Hiervoor moeten melkveehouders hun bedrijfsvoering gaan extensiveren, verplaatsen of stoppen met de bedrijfsvoering.

Dit onderzoek richt zich op het extensiveren. Er wordt gekeken naar wat de top 25 procent extensieve ondernemers van Accon AVM Sneek doen, waardoor ze een hogere bruto geldstroom melkvee genereren. De bruto geldstroom melkvee wordt als volgt berekend: opbrengsten – variabele kosten – vaste uitgaven + betaalde arbeid + pacht en waterschap + uitgaven fosfaatrechten. Door kenbaar te maken op welke wijze de bruto geldstroom melkvee bij de top 25 procent van Accon AVM Sneek verhoogd wordt, kan dit nieuwe inzichten bieden voor Nederlandse melkveehouders. Daarnaast zou Accon AVM Sneek dit onderzoek mogelijk toe kunnen passen bij het geven van een passend advies. De hoofdvraag welke bij dit onderzoek hoort luidt: Op welke activiteiten scoren de top 25 procent extensieve bedrijven hoger op de bruto geldstroom melkvee?

Verder betreft dit onderzoek een kwalitatief onderzoek, waarin de top 25 procent 12 melkveebedrijven omvat. Deze top 25 procent vormt mede het groepsgemiddelde welke 51 melkveebedrijven omvat. Alle bedrijven hebben een maximale intensiteit van 15.000 kilogram melk per hectare. De selectie is gemaakt door te selecteren op bedrijven die een maximale intensiteit hebben van 15.000 kilogram melk per hectare. Vervolgens is uit deze groep een selectie gemaakt van de 25 procent met de hoogste bruto geldstroom melkvee. Het onderzoek is tot uitvoering gebracht door de financiële kengetallen, uit de database van Accon AVM Sneek, te vergelijken tussen de top 25 procent en de gemiddelde groep. In de database staan de jaarcijfers van boekjaar 2021-2022 gerangschikt. Gedurende het onderzoek is er gekeken naar opbrengsten uit natuurbeheer, een melkstroom anders dan regulier en kosten uit de formule bruto geldstroom melkvee. Hierbij zijn uitgaven van fosfaatrechten niet meegenomen, aangezien deze uitgaven in beide groepen te weinig plaats vinden. Tijdens dit onderzoek deden 8 respondenten uit de top 25 procent mee. Deze respondenten hebben vragen beantwoord door middel van een enquête. 4 respondenten hebben de vragen live beantwoord en 4 respondenten hebben de vragen per e-mail beantwoord. De antwoorden op de enquêtes vormen de onderbouwing van de resultaten uit de database. De antwoorden op de enquêtes geven tevens de invloed op de bruto geldstroom melkvee weer.

De resultaten uit dit onderzoek tonen aan dat de top 25 procent, op alle behandelde kostenposten welke binnen de formule bruto geldstroom melkvee vallen, lagere kosten genereert in vergelijking met de gemiddelde groep. Aan de opbrengstenkant genereert de top 25 procent in vergelijking met de gemiddelde groep ook hogere opbrengsten aan natuurbeheer en een specifieke melkstroom. De activiteiten specifieke melkstroom, natuurbeheer, voerkosten en energie & waterkosten vertegenwoordigen gezamenlijk het grootste aandeel waardoor de top 25 procent, in vergelijking met de gemiddelde groep, hoger scoort op de bruto geldstroom melkvee. De vrees bestaat dat na afschaffing van de derogatie de mestafvoer-kosten door de krappe afzetmarkt kunnen stijgen richting de €30,- per kuub. Een aanbeveling voor in de praktijk is dat het om die reden loont om nu al extra grond te werven of tegen die tijd (2026) minder koeien te houden. In sommige gevallen is het mogelijk om het aandeel jongvee te laten krimpen. Daarmee kan de grootte van de melkveestapel worden behouden.

Voor een vervolgonderzoek is het aan te bevelen dat, voor het belichten van een andere invalshoek, ook intensieve bedrijven worden ondervraagd. Voor de langere termijn is het interessant om te onderzoeken hoe het verdienmodel van de extensieve melkveehouderij in de toekomst gewaarborgd kan worden.

Gearfetting

Troch de groei fan de molkefeehâlderij en de stikstofútstjit dêrfan rjochting Natura-2000 gebieten skriuwt de stikstofwet in stikstofútstjitreduksje foar fan 36 prosint yn 2030 en 50 prosint yn 2050. Dêrfoar moatte molkefeehâlders har bedriuw útwreidzje, ferhúzje of stopje.

Dit ûndersyk rjochtet him op extensifikaasje. Der wurdt besjoen wat de top 25 prosint fan de wiidweidige ûndernimmers fan Accon AVM Snits docht, sadat se in hegere bruto jildstream molkfee generearje. De bruto jildstream molkfee wurdt sa berekkene: ynkomen – fariabele kosten – fêste útjeften + betelle wurk + hier en wetterskip + útjeften foar fosfaatrjochten. Troch oan te kundigjen hoe't de bruto jildstream molkfee by de top 25 prosint fan Accon AVM Snits ferhege wurdt, kin dat nije ynsjoch opleverje foar Nederlânske molkefeehâlders. Boppedat kin Accon AVM Snits dit ûndersyk mooglik tapasse om passend adfys te jaan. De sintrale fraach yn dit ûndersyk is: Op hokker aktiviteiten skoart de top 25 prosint fan de wiidweidige pleatsen heger op de bruto jildstream molkfee?

Fieder is dit ûndersyk is in kwalitatyf ûndersyk, wêrby't de boppeste 25 prosint út 12 feehâlderijen bestiet. Dizze boppeste 25 prosint foarmet ek it groepsgemiddelde fan 51 molkefeehâlderijen. Alle pleatsen hawwe in maximale yntensiteit fan 15.000 kilo molke de hektare. De seleksje is makke troch bedriuwen te selektarjen mei in maksimale yntensiteit fan 15.000 kilo molke de hectare. Neitiid is út dizze groep in seleksje makke fan de 25 prosint mei de heechste bruto jildstream molkfee. It ûndersyk is útfierd troch de finansjele kaaisifers út de databank fan Accon AVM Snits te fergelykjen tusken de top 25 prosint en de gemiddelde groep. De databank befettet de jiersifers fan it boekjier 2021-2022. By It ûndersyk binne ynkomen út natuerbehear, in oare molkestream as in gewoane molkestream en kosten fan de formule bruto jildstream molkfee ûndersocht. De útjeften foar fosfaatrjochten binne hjir net meirekkene, om't dy útjeften yn beide groepen te min foarkomme. Acht respondinten út de top 25 prosint diene mei oan dit ûndersyk. Dizze respondinten beantwurdzje fragen troch middel fan in enkête. 4 respondinten beantwurdzje de fragen live en 4 respondinten beantwurdzje de fragen fia e-mail. De antwurden op de enkêten foarmje de basis foar de resultaten út de databank. De antwurden op de enkêten jouwe ek de ynfloed op de bruto jildstream molkfee oan.

De resultaten fan dit ûndersyk litte sjen dat de top 25 prosint legere kosten genereart op alle behannele kostenposten dy't binnen de formule bruto jildstream molkfee falle yn ferliking mei de gemiddelde groep. Oan de ynkomenkant generearje de boppeste 25 prosint ek hegere ynkomen út natuerbehear en in spesifike molkestream ferlikensje mei de gemiddelde groep. De aktiviteiten spesifike molkestream, natuerbehear, foerkosten en enerzjy- en wetterkosten fertsjinwurdigje mei-inoar it grutste oandiel, wêrtroch't de top 25 prosint, ferlikensje mei de gemiddelde groep, heger skoart op de bruto jildstream molkfee. Molkefeehâlderijen binne benaud dat nei it ôfskaffen fan de derogaasje de dongstjitskosten oprinne nei €30,- de kubike meter troch de krappe ferkeapmerk. In praktyske oanbefelling is dat it dêrom belangryk is om foar 2026 ekstra grûn te krijen of minder ky te hâlden. Yn guon gefallen is it mooglik om it oandiel jongfee te ferminderjen. Dêrmei kin de grutte fan de molkefeestapel behâlden wurde.

By in ferfolchûndersyk soene ek yntinsive bedriuwen ûnderfrege wurde moatte om in oare ynfalshoeke te beljochtsjen. Op langere termyn is it nijsgjirrich om te ûndersykjen hoe't it ynkomenmodel fan de wiidweidige feehâlderij yn de takomst garandearre wurde ken.

1 Inleiding

Dit afstudeerwerkstuk laat zien of er binnen de extensieve melkveehouderij een goed verdienmodel kan worden behaald. Dit wordt eerst onderzocht door de bestaande literatuur te raadplegen. Vervolgens zal er in het verdere onderzoek door middel van deelvragen en een hoofdvraag een nieuw onderzoek worden opgezet wat mogelijk resulteert in nieuwe inzichten.

De agrarische sector is van groot belang voor de dagelijkse voeding van de mens. Ongeveer 70 procent van de mensen is rechtstreeks afhankelijk van de landbouw als middel van bestaan (Admin, 2021). Het aandeel van de landbouw in de Nederlandse economie is met 1,4 procent bruto binnenlands product (bbp) een stuk hoger dan die van de buurlanden. De landbouwbijdrage aan de economie ligt in 2018 ook hoger dan het gemiddelde van 1,1 procent van de Europese Unie. Wanneer men daar ook de verwerkende voedings- en genotmiddelenindustrie onder rekent, was dat in 2018 goed voor 6,4 procent van het bbp (CBS, 2020).

De melkveehouderij is een belangrijke tak binnen de agrarische sector. Echter zij staat momenteel voor grote uitdagingen. Neem bijvoorbeeld de stikstofproblematiek. Om de natuur in Europese landen te behouden, maakt de EU gebruik van de Habitatrichtlijn 1992. Die richtlijn stelt beschermde Natura 2000-gebieden in en moet ervoor zorgen dat de biodiversiteit in stand wordt gehouden en leefgebieden beschermd zijn. Een deel van deze gebieden zijn aangemerkt als stikstofgevoelig. In die gebieden mag niet meer stikstof worden uitgestoten dan dat die gebieden aankunnen (Gies et al., 2022).

Door de groei van de landbouw daalt er meer stikstof van melkveebedrijven neer in Natura-2000 gebieden, dan wat deze gebieden aankunnen. Als gevolg daarvan is Nederland in een stikstofcrisis beland. De stikstofwet schrijft een stikstofemissiereductie van 36 procent in 2030 en 50 procent in 2050. Hiervoor moeten melkveehouders hun bedrijfsvoering gaan extensiveren, verplaatsen of stoppen met de bedrijfsvoering (van Gorp, 2021).

De uitstoot van stikstof door de landbouw, komt doordat mest en urine bij elkaar komen en een reactie aangaan. De huidige wijze van het houden van vee is in een ligboxstal met roostervloer. Daar komen mest en urine bij elkaar, om dit te voorkomen zijn emissiearme vloeren uitgevonden. Echter zijn de meeste van deze vloeren afgeschoten en tellen deze niet meer mee als zijnde emissie reducerende vloer. Wanneer het vee op stro gehouden wordt in de vorm van een potstal, dan is de uitstoot van ammoniak beduidend lager. Verder halen de huidige agrarische bedrijven veel grondstoffen uit het buitenland. Ook dat gaat ten koste van het milieu. Wanneer bedrijven extensiveren, dus grondgebonden worden, dan zal dat het milieu besparen. Weiden bespaart het milieu ook, mest en urine komen dan niet meer bij elkaar en het vee brengt de mest zelf op het land (Wemmenhove & Šebek, 2021). Tevens haalt het vee het voer op deze wijze zelf van het land wat een besparing is van zowel het milieu als van loonwerkkosten. Wanneer de bedrijven gaan extensiveren, dus grondgebonden zijn, met een gesloten kringloop, weiden en werken met potstallen, dan zou het milieu en daarmee de Natura-2000 gebieden beschermd kunnen worden (de Vries et al., 2023), (Beltran et al, 2021).

Dat melkveebedrijven moeten veranderen staat vast. De consument en de regering willen een extensieve, grondgebonden landbouw zien (de Krom, 2017). Tevens wordt de derogatie afgeschaft in 2026, dat zal een grote verandering met zich mee brengen. De stikstofgebruiksnorm uit dierlijke mest gaat dan van 250 of 230 kilo per hectare, afhankelijk van de grondsoort en regio, stapsgewijs naar 170 kilo per hectare. Wanneer ondernemers niets doen, dan betekent dit, dat zij wellicht mest af moeten voeren. Dit is een grote kostenpost (Boerenbusiness, 2022). Daarbij komt het nieuwe Zevende Actieprogramma Nitraatrichtlijn die van start is gegaan per 2023. Het nieuwe Zevende

Actieprogramma Nitraatrichtlijn resulteert in een verlaging van de plaatsingsruimte tot maximaal 4 procent per perceel. Dit heeft te maken met de plaatsingsruimte langs de slootkant die tot maximaal 5 meter en minimaal 0,5 meter als bemestingsvrije zone wordt aangemerkt (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2022). Dat resulteert in een extensivering van de landbouw, het is belangrijk dat de ondernemers een goed verdienmodel behouden zodat de bedrijven doorgeschoven kunnen worden naar volgende generaties (van Asseldonk et al., 2018).

Het bieden van perspectief aan ondernemers die gaan extensiveren is van groot belang. Er is in Nederland een groep extensieve melkveehouders aanwezig die een goed verdienmodel weten te realiseren door bepaalde keuzes die ze doorvoeren in de onderneming (Schrijver et al., 2022). Het in kaart brengen van deze melkveehouders die bij Accon AVM Sneek in de top 25 procent zitten, betreffende bedrijfseconomische prestaties, kan een stap vormen richting perspectief voor ondernemers welke al extensief zijn of welke gaan extensiveren. Vragen welke men hierbij kan stellen zijn: 'Op welke wijze levert de rassenkeuze wat betreft melkvee een hogere bruto geldstroom melkvee op?', 'Op welke wijze levert de gewassenkeuze een hogere bruto geldstroom melkvee op?' of 'Op welke wijze levert een andere melkstroom dan regulier een hogere bruto geldstroom melkvee op?' en 'Op welke wijze levert grond met beheerspakketen een hogere bruto geldstroom melkvee op?'

Bruto geldstroom melkvee

De reden waarom de bruto geldstroom melkvee het meest geschikte getal is, komt doordat deze formule uitgebreider is dan het saldo. Op die manier wordt het maken van een vergelijking tussen de groepen betrouwbaarder.

De formule bruto geldstroom melkvee wordt als volgt berekend:

Bruto geldstroom melkvee: opbrengsten – variabele kosten - vaste uitgaven + betaalde arbeid + pacht en waterschap + uitgaven fosfaatrechten.

Opgebouwd ziet de formule er als volgt uit:

Bruto geldstroom bedrijf: opbrengsten- variabele kosten + betalingsrechten + saldo nevenactiviteiten – vaste uitgaven.

Bruto geldstroom melkvee: **Bruto geldstroom bedrijf** – betalingsrechten – saldo nevenactiviteiten + betaalde arbeid + pacht en waterschap + uitgaven fosfaat.

Om een goed beeld te creëren welke posten er per specifiek onderdeel van de formule thuis horen wordt dit op de volgende manier uitgesplit:

Opbrengsten: melkgeld, toeslagen specifieke melkstroom, omzet en aanwas en overige opbrengsten.

Variabele kosten: veevoer, diergezondheid, fokkerij kosten, overige toegerekende kosten, energie en water, meststoffen, jongvee opfokkosten en mestafzet.

Betalingsrechten: betalingsrechten.

Nevenactiviteiten: nevenactiviteiten worden niet meegenomen in deze formule, dit omdat dit geen directe betrekking heeft op het houden en fokken van vee.

Vaste uitgaven: arbeid, loonwerkkosten, uitgaven machines, uitgaven grond en gebouwen, uitgaven fosfaatrechten en algemene kosten.

Onderwerp

In dit afstudeeronderzoek wordt onderzocht welke voordelen melkveehouders kunnen behalen met extensief ondernemen. Dit geldt voornamelijk voor de bruto geldstroom melkvee. Zo kan worden bepaald welke manier van extensief boeren resulteert in een hogere bruto geldstroom melkvee.

Het onderzoeksonderwerp is ontstaan doordat er door onder andere de stikstofproblematiek veel ophef is binnen de melkveehouderij. Er komen veel negatieve speculaties over de toekomst van agrarische ondernemers aan bod. Zo publiceerde minister Van der Wal op 10 juni 2022 een kaart over de krimp van stikstof (RIVM, 2022). Op welke wijze deze stikstof gereduceerd mag worden is voor de agrarische ondernemers onduidelijk. Wat wel duidelijk is aan de hand van de reeds besproken stikstofproblematiek, afschaffing derogatie, het nieuwe Zevende Actieprogramma Nitraatrichtlijn het nieuwe GLB-beleid, dat er geëxtensiveerd moet worden. Dit onderzoek zal zich toespitsen op de extensivering en vanuit daar zal uitwijzen in welke mate melkveehouders iets in de bedrijfsvoering kunnen veranderen voor een hogere bruto geldstroom melkvee.

Accon AVM heeft baat bij antwoorden op dit vraagstuk, omdat zij dit aan de advieskant kan gebruiken om haar klanten te inspireren en op die manier draagt dit onderzoek mogelijk bij aan het behoud van haar klanten. Aangezien vele ondernemers door de ophef geen toekomst meer zien in de (extensieve) melkveehouderij. Door perspectief kan deze gedachtegang mogelijk gewijzigd worden (Eldik et al., 2021).

Doelgroep

Nederland telt 15.261 melkveebedrijven (Zuivelzicht, 2021). Al deze bedrijven krijgen in meer of mindere mate maken met de doelen welke de overheid de komende jaren gaat stellen.

De doelgroep van dit onderzoek zijn melkveehouders welke geïnteresseerd zijn in het ontwikkelen van hun bedrijf binnen de extensieve melkveehouderij. Dit onderzoek biedt melkveehouders handvaten om te extensiveren op een bedrijfseconomisch aantrekkelijke wijze. Zoals reeds vermeld, zijn er melkveehouders wie op het punt staan om te stoppen met hun bedrijfsvoering. Voor hen kan de uitkomst van dit onderzoek perspectief en rust bieden.

De extensieve melkveehouderij

In de literatuur is veel te lezen over extensieve melkveehouderij. Er zijn verschillende onderzoeken gedaan, extensieve melkveehouderij is een breed begrip. Denk bijvoorbeeld aan het kiezen uit beheerpakketten op grasland, andere rassen dan Holstein Frisians, een andere melkstroom dan regulier, en/of natuurbeheer.

Zo blijkt uit diverse onderzoeken van Polman et al. (2015) en Erisman et al. (2017) dat extensief ondernemen wel degelijk gepaard gaat met een goed, en soms nog wel een beter, verdienmodel dan intensieve bedrijven. Zo blijkt uit onderzoek van Erisman et al. (2017) dat natuurinclusieve landbouwbedrijven (Natuurinclusieve landbouw is een vorm van duurzame landbouw die uitgaat van een veerkrachtig voedsel- en ecosysteem.) in de praktijk financieel weerbaardere bedrijven zijn. Deze bedrijven hebben een laag risico ten aanzien van de (lage) financieringslast en zijn op alle, zowel ecologische als economische, niveaus weerbaarder. Van belang hierbij is dat deze bedrijven gericht zijn op de lange termijn.

Extensieve bedrijven hebben in verhouding minder kg melk per hectare dan intensieve bedrijven. Zij slagen er dus beter in om in hun eigen ruwvoerbehoefte te voorzien. Hier gaan meer loonwerkkosten mee gepaard, aangezien deze bedrijven hebben meer grond hebben (Beldman et al., 2019). En wellicht ook grotere leningen bij de bank wat komt door de aankoop van grond. Om toch een goed verdienmodel te behouden kiezen ondernemers voor verschillende strategieën. Een voorbeeld van een strategie is dat ondernemers een beheerpakket bij een collectief aanvragen voor een rustperiode van weidevogels op een bepaald perceel. Er zijn ook pakketten voor kruidenlijkgrasland en een plasdras (Bijl2, z.d.).

Ook zijn er extensieve ondernemers welke kiezen samen te werken en dus grond te beheren van bijvoorbeeld Staatsbosbeheer of It Fryske Gea (Polman et al, 2015). In ruil voor het betalen van pacht wordt het areaal van de betreffende ondernemers groter, waardoor ze nog verder kunnen extensiveren en dus eerder een gesloten kringloop kunnen behalen (Visser & Melman, 2021).

Vele extensieve melkveebedrijven kiezen voor toeslagen op het melkgeld middels VLOG (niet gemodificeerd) en/of weidegang (Silvis, et al., 2022). Voor deze twee toeslagen hoeven extensieve bedrijven zich minder rigoureus aan te passen ten opzichte van zeer intensieve bedrijven. Aangezien weidegang vaak al wel wordt toegepast en het voeren van vlog brok aantrekkelijker is door de vaak lagere productie vergeleken met zeer intensieve bedrijven. Tevens bestaan er melkstromen als A-ware AH-concept, A ware Boerderij, Arla klimaatcheck, Caring Dairy, Planetproof en fokus planet, dit zijn melkstromen waarbij melkveehouders in de maand september 2022 bijvoorbeeld gemiddeld €3,72 toeslag kregen bovenop de kale melkprijs (Boerenbusiness, 2022).

Verder kiezen sommige melkveehouders ervoor om te schakelen naar een ander koeienras. Zo kiezen melkveehouders binnen de extensieve melkveehouderij eerder voor een Nederlands dubbeldoelras. Dubbeldoelras betekend dat het dier zowel melkproductie als vleesproductie vererft. Onder deze Nederlandse rassen vallen: MRIJ (Maas-Rijn-IJsselvee), Groninger blaarkop, Fries Hollands vee, Roodbont Fries vee, Brandrood rund, de lakenvelder en de Witrik. Deze rassen zijn in vergelijking met Holstein Frisians beter bestand tegen voer van een lagere kwaliteit. De energiebehoefte voor onderhoud ligt bij Holstein Frisians hoger, om die reden zullen zij minder efficiënt melk produceren (Windig & Hoving-Bolink, 2021).

Een niet- Nederlands ras wat wel veel als alternatief ras wordt ingezet is de Jersey. De reden voor het inzetten van dit ras is dat Jerseys een lagere productie dan Holstein Frisians realiseren, wat betekent dat er meer koeien kunnen worden gehouden. Jerseys zetten voer efficiënter om in melk (+15 procent) en hebben meer eiwit in de melk. Door de hogere gehalten, namelijk 46 procent meer vet

en 17 procent meer eiwit dan Holstein Frisians, levert dat een hoger rendement op per kilogram fosfaat (Beekman, 2020).

De reeds aangehaalde onderzoeken van Polman et al. (2015) en Erisman et al. (2017) halen natuur inclusieve landbouw aan. Natuurinclusieve landbouw geeft aan dat de kringloop op de bedrijven zoveel mogelijk gesloten moeten zijn. Kortom, een grondgebonden bedrijfsvoering. Door de afschaffing van de derogatie wordt kringlooplandbouw een stuk lastiger te behalen. Aangezien ondernemers stapsgewijs tot 2026 van 250 kg stikstof uit dierlijke mest per hectare naar 170 kg stikstof uit dierlijke mest per hectare moeten gaan. Hierdoor is de kans aanwezig dat het gebruik van kunstmest toeneemt. Het mestbeleid begrenst het gebruik van dierlijke mest. Als dit tot lagere opbrengsten per hectare leidt, dan gaan ondernemers mogelijk meer kunstmest strooien. Dit kost veel aardgas en geld, dierlijke mest wordt afgevoerd en kunstmest wordt aangekocht. Dit staat haaks op de visie over kringlooplandbouw (Hoes et al, 2020).

Met de afschaffing van de derogatie, de ingang van een nieuw GLB beleid en de huidige stikstofcrisis staan ondernemers voor verschillende keuzes (Candel, 2019). Uit een rapport van Johan Remkes, gepresenteerd op 5 oktober 2022, bleek dat 500 tot 600 piekbelasters zijn aangemerkt met als doel om door de overheid overgenomen te worden om binnen een jaar uitgekocht worden om de natuurdoelen te behalen (Leeuwarder Courant, 2022). Op 25 november 2022 presenteerde het kabinet het plan dat 3000 piekbelasters een aanbod krijgen voor uitkoop, daarbij krijgen ze een eenmalig aanbod van 120 procent van de waarde van het bedrijf. Ze mogen ook verplaatsen of een drastische verandering van de bedrijfsvoering doorvoeren. Ook deze reden is van invloed op welke keuzes ondernemers maken. Echter, hierdoor kan ruimte gecreëerd worden voor ondernemers welke door 'mogen' gaan (RTL Nieuws, 2022).

Formulering vraagstuk

Tot op heden hebben de reeds aangehaalde onderzoeken en stukken geen plan getoond wat aangeeft op welke manier extensieve melkveehouderij voor de toekomst economisch het meest rendabel is. Dit komt mede doordat eerder geschreven plannen (deels) gedateerd blijken, door de eerder aangehaalde onzekerheid binnen de landbouw met name de huidige stikstofcrisis.

De vraag welke hieruit opgemaakt kan worden is op welke wijze(n) de extensieve melkveehouderij met de kennis en de verwachtingen van het beleid van de overheid tot dusver een zo goed mogelijke bruto geldstroom melkvee/verdienmodel kan creëren.

De top 25 procent extensieve melkveehouders van Accon AVM Sneek zullen voor dit onderzoek onderzocht worden op basis van de bruto geldstroom melkvee. De resultaten welke daaruit voortvloeien worden gebundeld en uitgewerkt. Aan de hand daarvan worden deze ondernemers middels een vragenlijst ondervraagd om meer inzicht te krijgen op welke wijze zij ondernemen, vooral op die aspecten welke de meeste invloed hebben op de bruto geldstroom melkvee.

1.1 Hoofd- en deelvragen

Het vraagstuk dat opgelost dient te worden gaat over de extensieve melkveehouderij. Door onder andere de stikstofproblematiek moeten bedrijven extensiveren. *‘Zijn er nog uitdagingen voor de ondernemers welke ze aan kunnen gaan om een hogere bruto geldstroom melkvee te realiseren?’* *‘Wat doet de top 25 procent extensieve ondernemers beter/anders dan de gemiddelde extensieve ondernemers wat betreft de bruto geldstroom melkvee?’*

De hoofdvraag van het onderzoek luidt: *‘Op welke activiteiten scoren de top 25 procent extensieve bedrijven hoger op de bruto geldstroom melkvee?’*

Afbakening hoofdvraag

Bedrijven welke binnen Accon AVM Sneek worden aangeduid als een extensieve onderneming hebben met jongvee niet meer dan 15.000 kg melk per hectare. Voor de correctheid van het onderzoek worden bedrijven zonder jongvee niet meegenomen.

De onderzoeksgroep waarmee tijdens dit onderzoek gewerkt wordt betreft alleen gangbare extensieve bedrijven. Bedrijven waarbij de extensieve melkveehouderij niet de hoofdtak is, worden er voor een completer beeld uit gefilterd.

Alvorens het beantwoorden van de deelvragen wordt er een overzicht gepresenteerd met de technische kengetallen van zowel de gemiddelde database als van de top 25 procent. Vervolgens wordt de toekomstvisie van de respondenten kenbaar gemaakt. Daarna wordt er een vergelijking van de bruto geldstroom melkvee van de top 25 procent en de gemiddelde database doormiddel van een staafdiagram weergegeven. Met het beantwoorden van de deelvragen wordt duidelijk waarom er een verschil is tussen de bruto geldstroom melkvee van de beter en de minder presterende groep.

De bijbehorende deelvragen luiden als volgt:

- Op welke wijze levert natuurbeheer een hogere bruto geldstroom melkvee op?
- Op welke wijze levert een andere melkstroom, dan regulier een hogere bruto geldstroom melkvee op?
- Welke ondernemerskeuzes dragen bij aan een hogere bruto geldstroom melkvee?

Hypothese en oplossingsrichting

De hypothese van dit onderzoek is dat de top 25 procent extensieve ondernemers van Accon AVM meerdere ondernemerskeuzes toepast in de bedrijfsvoering, waardoor de bruto geldstroom melkvee hoger is ten opzichte van de rest van de groep. Naar verwachting zal er geen eenduidig antwoord komen, maar zal er wel worden aangegeven welke ondernemerskeuze meer invloed heeft op de bruto geldstroom melkvee dan een andere ondernemerskeuze. Tevens kan een extensief bedrijf ook (gedwongen) keuzes maken wat een negatief effect heeft op de liquide middelen van het bedrijf.

Een voorbeeld van een factor wat wel resulteert in een extensief bedrijf, maar niet in een hogere liquiditeit is aankoop van grond. Grond is kostbaar, maar levert relatief weinig rendement op. Hierdoor kan de betreffende ondernemer wel meer mest plaatsen en wellicht zijn/haar huidige veestapel qua omvang behouden. Een goedkoper alternatief is het huren van grond (René Stevens, 2021). Omdat de groep ondernemers welke onderzocht wordt al extensief is, wordt er vooral gezocht naar manieren welke zij als extensief bedrijf hanteren om een zo’n goed mogelijke bruto geldstroom melkvee te realiseren.

Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek is om de bruto geldstroom melkvee van de top 25 procent extensieve ondernemers van Accon AVM Sneek te onderzoeken. Door kenbaar te maken op welke wijze de bruto geldstroom melkvee bij die ondernemers verhoogd wordt, kan dit nieuwe inzichten bieden voor ondernemers welke moeten extensiveren of welke al binnen de extensieve groep ondernemers behoren. Daarnaast zouden de adviseurs van Accon AVM Sneek dit onderzoek kunnen gebruiken en mogelijk toe kunnen passen bij het geven van een passend advies.

2 Materiaal en methode

In dit hoofdstuk staat omschreven op welke manier het onderzoek tot uitvoering is gebracht. Het betreft een kwalitatief onderzoek, aangezien de kansen per bedrijf anders zijn. Daardoor is de grootte van de vergelijkingsgroep niet toereikend voor een kwantitatief onderzoek. Een kwalitatief onderzoek wordt gedaan doormiddel van observeren, opvattingen, meningen en gevoelens bij personen. In dit hoofdstuk staat per deelvraag aangegeven op welke manier het onderzoek is uitgevoerd. Op die manier wordt duidelijk op welke wijze men tot het antwoord op de hoofdvraag komt.

Tijdens dit onderzoek is er gekeken naar de top 25 procent extensieve bedrijven binnen Accon AVM Sneek. Uit de gemiddelde database van de gebroken jaarrekeningen 2021-2022 van Accon AVM Sneek is een selectie gemaakt van alle bedrijven met een extensief karakter. In de database van extensieve bedrijven is geselecteerd op bedrijven met een maximale intensiteit van 15.000 kilogram melk per hectare. Er zijn 51 bedrijven welke voldoen aan deze criteria, deze vormen de gemiddelde groep.

Van deze groep van 51 bedrijven zijn de 25 procent best presterende bedrijven geselecteerd, wat resulteert in een top 25 procent groep bestaande uit 12 bedrijven. Deze selectie is gemaakt door te kijken naar de 25 procent bedrijven met de hoogste bruto geldstroom melkvee. Echter zijn de betalingsrechten en arbeidskosten eruit gefilterd. Dit is gedaan om een zo'n goed mogelijke vergelijkingsgroep te creëren. Betalingsrechten worden door Accon AVM Sneek gezien als overige opbrengsten en niet als verdienste door goed vakmanschap. Arbeid wordt door Accon AVM Sneek gezien als discutabel vergelijkmiddel, sommige bedrijven zetten kosteloos familieleden in terwijl andere bedrijven arbeid in moeten huren.

De top 25 procent bedrijven maakt deel uit van de controlegroep, want de top 25 procent creëert mede het gemiddelde van de 51 bedrijven. Tijdens het onderzoek lag de nadruk op wat de top 25 procent doet waardoor deze bedrijven een hogere bruto geldstroom melkvee genereren dan de overige bedrijven.

Eerst zijn de bruto geldstroom melkvee van de top 25 procent en de overige bedrijven met elkaar vergeleken. Dit is gedaan door een selectie te maken in de database van Accon AVM Sneek. Het verdere onderzoek richtte zich alleen op de top 25 procent.

Door middel van de enquête welke in bijlage 2 te vinden is zijn acht bedrijven van de top 25 procent ondervraagd. Vier van deze acht bedrijven zijn bezocht om een live enquête af te kunnen nemen. De overige vier bedrijven kregen de vragenlijst per e-mail toegestuurd. Tijdens de live enquêtes zijn de gesprekken uitgetypt om er vervolgens woordelijke transcriptie op toe te passen.

De enquêtes zijn afgenomen middels een gestructureerde vragenlijst. Een gestructureerde vragenlijst biedt geen ruimte voor vragen tussendoor. Aan het einde van het interview mochten de ondernemers aangeven of ze op bepaalde onderwerpen nog toevoegingen en/of op of aanmerkingen hadden. Door de gestructureerde vragenlijst konden de antwoorden van zowel de live enquêtes als de enquêtes welke per e-mail zijn afgenomen met elkaar worden vergeleken.

Zoals reeds vermeld, is er woordelijke transcriptie toegepast op de live enquêtes. Woordelijke transcriptie houdt in dat niet alles letterlijk wordt uitgetypt. Tussenwerpsels, herhalingen en niet-relevante woorden zijn weggelaten, en geformuleerd in goedlopende zinnen (de Jong, 2021). Het transcriberen en het open coderen is bij alle interviews uitgevoerd middels Excel. De woorden zijn eerst per vraag gerangschikt en uitgetypt in word. Vervolgens zijn de antwoorden per vraag in Excel gezet. In Excel vond vervolgens transcriptie plaats, waarna de getranscribeerde tekst in Excel open gecodeerd werd.

Nadat de codes aan de tekstfragmenten zijn verbonden, is er in Excel axiaal gecodeerd. Hierbij zijn de toegekende codes welke bij elkaar horen samengevoegd onder een overkoepelende code.

Uit de axiaal gecodeerde teksten zijn hoofdcategorieën gecreëerd welke relevant zijn voor het onderzoek. Op deze manier werden minder relevante uitspraken eruit gefilterd. Vervolgens zijn de hoofdcategorieën welke relevant zijn bevonden in de resultaten van het onderzoek verwerkt om vervolgens tot een goed onderbouwde conclusie te komen (Dingemanse, 2021).

Er is voor deze aanpak gekozen, omdat ondernemen in de praktijk gebeurt, en niet op papier. Het was om die reden van groot belang om de goede ondernemerskeuzes onder ogen te zien door met de ondernemers in gesprek te gaan. Op deze manier konden ondernemers bijvoorbeeld beter aangeven hoe gemakkelijk een ondernemerskeuze is toe te passen op een bedrijf. Zo waren er bijvoorbeeld ondernemerskeuzes welke niet op iedere locatie toegepast kunnen worden, denk aan het beheren van beheersgrond. Deze grond moet beschikbaar zijn om de grond te kunnen beheren.

Doordat er meerdere ondernemers zijn ondervraagd (acht) is het onderzoek valide. De gegevens van Accon AVM zijn betrouwbaar, de manier waarop de ondernemers de enquête hebben beantwoord heeft mogelijk wel invloed op de betrouwbaarheid van dat deel van het onderzoek. Door een goed leesbare enquête, met wanneer nodig open vragen, een goede opbouw en structuur, zijn de antwoorden zo betrouwbaar mogelijk geworden.

De eerste deelvraag was toegespitst op het agrarisch natuurbeheer. De ondernemers kregen een algemene enquête waarin tevens vragen stonden opgesteld over agrarisch natuurbeheer. Zij gaven dan aan of ze wel of niet aan agrarisch natuurbeheer doen en indien van toepassing werden daarover vragen gesteld. Dit gold voor alle thema's welke stonden opgesteld in de enquête. De vragen welke aan de betreffende ondernemers zijn gesteld, vallen wederom waar te nemen in bijlage 2.

Aan de hand van de database van Accon AVM Sneek is indien van toepassing gekeken naar hoeveel invloed het aandeel natuurbeheer uitoefent per 100 kilogram melk. Op die manier had de grootte van een bedrijf geen invloed op de vergelijking met de overige bedrijven binnen de top 25 procent. Vervolgens is er voor zowel de top 25 procent als voor de gemiddelde groep gekozen voor het tonen van de resultaten middels een cirkeldiagram per betreffende groep. In die cirkeldiagrammen wordt de deelname per categorie gepresenteerd. De categorieën zijn als volgt ingedeeld: €0,- per 100 kilogram melk, tot €0,50 per 100 kilogram melk, tot €1,50 per 100 kilogram melk, tot €2,- per 100 kilogram melk en >€2,- per 100 kilogram melk. Het aandeel per categorie staat weergegeven in een percentage.

De antwoorden op de enquêtes zijn gebruikt ter onderbouwing van de cirkeldiagrammen "agrarisch natuurbeheer in vergelijking met de bruto geldstroom melkvee". Kortom de invloed op de bruto geldstroom melkvee wordt uitgedrukt door middel van de gegeven antwoorden op de enquêtes.

De tweede deelvraag geeft aan of een melkstroom anders dan regulier, ook daadwerkelijk een hogere bruto geldstroom melkvee oplevert. Het antwoord op deze vraag vloeit voort uit de top 25 procent extensieve ondernemers van Accon AVM Sneek. Eerst is er nagegaan of deze ondernemers aan een apart van reguliere melkstroom deden. Daarna vond er een opdeling plaats en werden de inkomsten uit een specifieke melkstroom gescheiden van de reguliere melkprijs. Vervolgens is er voor zowel de top 25 procent als voor de gemiddelde groep een cirkeldiagram gemaakt op basis van de inkomsten per 100 kilogram melk uit een specifieke melkstroom. In die cirkeldiagrammen wordt de deelname per categorie gepresenteerd. De categorieën zijn als volgt ingedeeld: €0,- per 100 kilogram melk, tot €0,50 per 100 kilogram melk, tot €1,50 per 100 kilogram melk, tot €2,- per 100 kilogram melk en >€2,- per 100 kilogram melk. Het aandeel per categorie staat weergegeven in een percentage.

De antwoorden op de enquêtes zijn gebruikt ter onderbouwing van de cirkeldiagrammen "Een andere melkstroom dan regulier in vergelijking met de bruto geldstroom melkvee". Kortom de invloed op de bruto geldstroom melkvee wordt uitgedrukt door middel van de gegeven antwoorden op de enquêtes.

Tot slot zijn de overige ondernemerskeuzes welke een grote invloed hebben op de bruto geldstroom melkvee onder de loep genomen. Een hogere bruto geldstroom melkvee kan ook voortkomen uit goed vakmanschap. 'Wat doet een goede vakman/vrouw anders dan de ondernemers welke buiten de top 25 procent van Accon AVM Sneek vallen?' Om inzicht te krijgen in de overige ondernemerskeuzes is er alleen naar de kosten gekeken welke verwerkt zijn in de formule bruto geldstroom melkvee. Aangezien de opbrengsten veelvuldig aan bod komen in de eerste twee deelvragen is er voor deze aanpak gekozen. De kosten uit de formule welke zijn meegenomen zijn: bemesting, mestafzet, diergezondheid, fokkerij & melkcontrole, veevoer, energie & water en betaalde arbeid. Hierbij zijn uitgaven van fosfaatrechten niet meegenomen, aangezien deze uitgaven in beide groepen te weinig plaats vinden.

De twee opvallendste overige ondernemerskeuzes zijn opgenomen in voor iedere ondernemerskeuze een eigen cirkeldiagram. In deze cirkeldiagrammen zijn beide groepen in één cirkeldiagram per kostenpost verwerkt, waardoor de groep welke de cirkeldiagram het meeste opvult de hoogste kosten vertegenwoordigd per 100 kilogram melk. Specificaties worden getoond door middel van een tabel. Er is voor deze methodiek gekozen om de resultaten zo goed mogelijk te kunnen ontleden.

De antwoorden op de enquêtes zijn wederom gebruikt ter onderbouwing van de cirkeldiagrammen "Een andere melkstroom dan regulier in vergelijking met de bruto geldstroom melkvee". Kortom de invloed op de bruto geldstroom melkvee wordt uitgedrukt door middel van de gegeven antwoorden op de enquêtes.

De uitkomsten van de interviews en de resultaten van uit de database van Accon AVM Sneek worden later samengevoegd en verwerkt tot een passende conclusie. Deze conclusie is relevant voor de lezer en/of de ondernemers die willen extensiveren of ondernemers welke al extensief zijn en een hogere bruto geldstroom melkvee willen genereren.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Eerst wordt er een overzicht gepresenteerd met de technische kengetallen van zowel de gemiddelde database als van de top 25 procent. Vervolgens wordt de toekomstvisie van de respondenten kenbaar gemaakt. Daarna wordt er een staafdiagram gepresenteerd van de bruto geldstroom melkvee van zowel de top 25 procent als van de gemiddelde database. Dit wordt gezien als vertrekpunt. Hoe ontstaat het verschil in de bruto geldstroom melkvee?

Zoals eerder omschreven wordt alles berekend per 100 kilogram melk. De relevante data uit de database van Accon AVM Sneek wordt gepresenteerd middels een cirkeldiagram. De antwoorden op de interviews vormen de onderbouwing van de data. De antwoorden op de interviews geven tevens de invloed op de bruto geldstroom melkvee weer.

3.1 Technische kengetallen top 25 procent en gemiddelde database

Tabel 1 geeft de meest relevante technische kengetallen van de top 25 procent en de gemiddelde database weer.

Tabel 1 Technische kengetallen top 25 en gemiddelde database (Flynth Sneek, 2023)

	Top 25 procent	Gemiddelde database
Aantal koeien	130	126
Aantal stuks jongvee	72	75
Geleverde liters melk	1.042.098	1.032.792
Aantal hectare grasland	68,5	69,5
Aantal hectare natuurbeheer	7,8	3,4
Aantal hectare mais	0,8	0,3
Overige voedergewassen	5,5	6,3
Intensiteit kg melk per hectare	12.621	13.000

In de bovenstaande figuur valt af te lezen wat de verschillen zijn omtrent de technische kengetallen tussen de vergelijkingsgroepen.

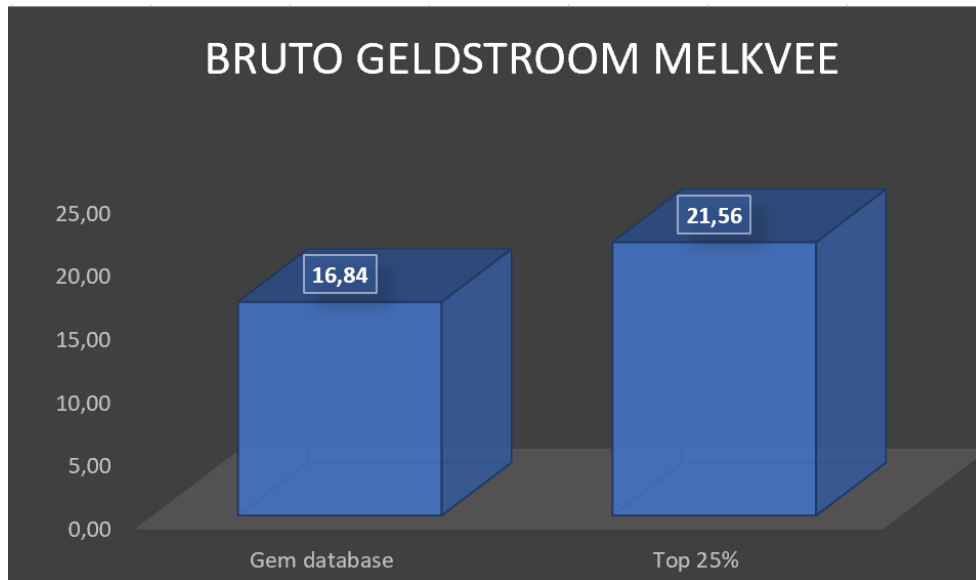
3.1.1 Toekomstvisie respondenten

De respondenten willen over tien jaar dat de bedrijven nog steeds voortbestaan met meer grond en hetzelfde aantal koeien. Verder willen de respondenten waar mogelijk het bedrijf voorbereiden voor opvolging. De respondenten willen geen andere takken erbij, maar ze willen zoveel mogelijk doorgaan met wat ze nu al doen.

3.2 De bruto geldstroom melkvee

Om inzichtelijk te krijgen wat het verschil is tussen de bruto geldstroom melkvee tussen de gemiddelde database en de top 25 procent is er een vergelijking opgemaakt. Deze vergelijking valt te zien door middel van figuur 1.

Figuur 1 Bruto geldstroom melkvee gemiddelde database en top 25 procent (Flynth Sneek, 2023)

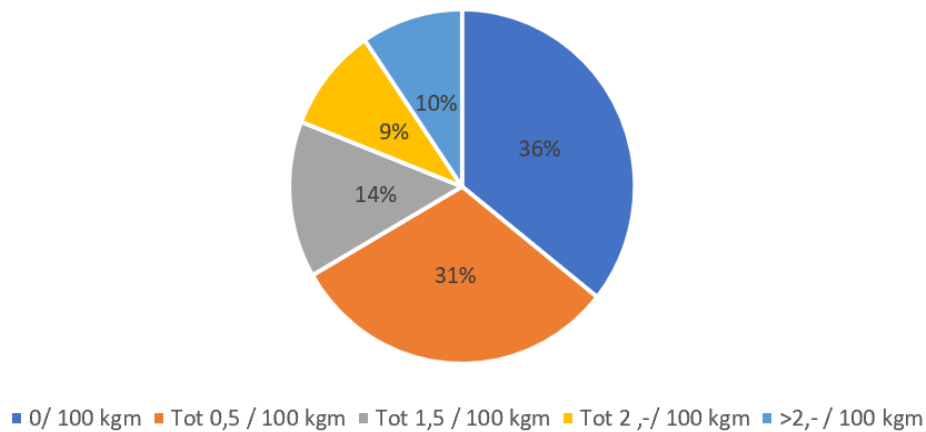
De Y-as geeft het aantal euro's per 100 kilogram melk weer en de x-as geeft de groep weer. Te zien is dat de gemiddelde database een bruto geldstroom melkvee genereert van €16,84 per 100 kilogram melk en de top 25 procent genereert een bruto geldstroom van €21,56 per 100 kilogram melk. Gedurende dit onderzoek zal worden getoond waar dat verschil behaald wordt.

3.3 Natuurbeheer gemiddelde database

Wanneer er aan extensieve bedrijven gedacht wordt, wordt er ook vaak gedacht aan natuurbeheer. Om die reden zijn de inkomsten uit natuurbeheer onder de loep genomen. Door middel van de onderstaande figuur 2, wordt duidelijk hoeveel inkomsten de gemiddelde database procentueel gezien uit natuurbeheer genereert.

Figuur 2 Opbrengsten natuurbeheer gemiddelde (Flynth Sneek, 2023)

Natuurbeheer per 100 kg melk gemiddelde

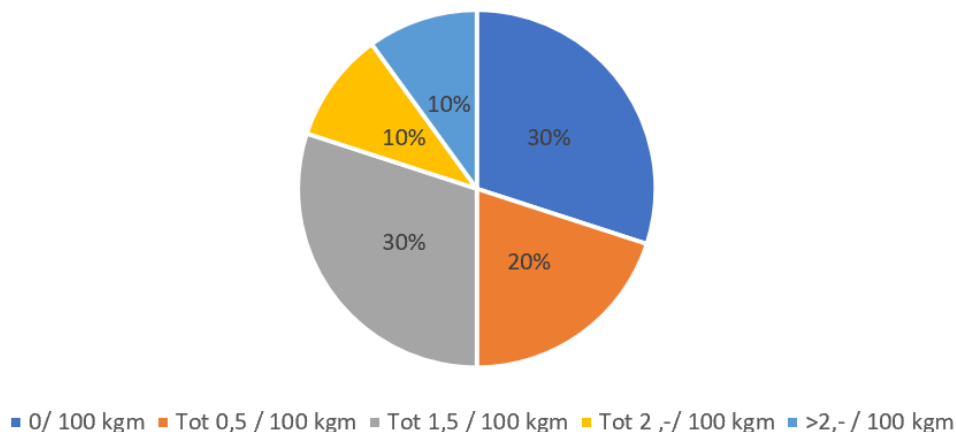
Uit de resultaten blijkt dat 36 procent van de gemiddelde database geen gelden ontvangt uit natuurbeheer. Verder staat er aangegeven dat 31 procent van deze ondernemers opbrengsten genereert uit natuurbeheer, deze ondernemers ontvangen tot maximaal €0,50 per 100 kilogram melk uit natuurbeheer. Vervolgens ontvangt 14 procent van de gemiddelde database tot maximaal €1,50 per 100 kilogram melk aan opbrengsten uit natuurbeheer. Verder blijkt dat 9 procent van de gemiddelde database tot maximaal €2,- per 100 kilogram melk ontvangt uit natuurbeheer en 10 procent van de gemiddelde database genereert meer dan €2,- per 100 kilogram melk uit natuurbeheer.

3.4 Natuurbeheer top 25 procent

Figuur 3 geeft weer wat de verdeling is per categorie aan ontvangsten per 100 kilogram melk uit natuurbeheer.

Figuur 3 Opbrengsten natuurbeheer top 25 procent (Flynth Sneek, 2023)

Natuurbeheer per 100 kg melk top 25%

De resultaten geven weer dat 30 procent van de top 25 procent geen gelden ontvangt uit natuurbeheer. Vervolgens staat er aangegeven dat 20 procent van de top 25 procent tot €0,50 per 100 kilogram melk ontvangt uit natuurbeheer. Verder blijkt dat 30 procent van de ondernemers tot €1,50 per 100 kilogram melk ontvangt uit natuurbeheer. Vervolgens staat er aangegeven dat 10 procent van de top 25 procent tot €2,- per 100 kilogram melk ontvangt uit natuurbeheer. En 10 procent van de top 25 procent ontvangt meer dan €2,- per 100 kilogram melk uit natuurbeheer.

Het verschil tussen de gemiddelde database en de top 25 procent

Van de gemiddelde database is de omvang 6 procent groter ten opzichte van de top 25 procent in de categorie welke geen gelden ontvangen uit natuurbeheer. Verder is de omvang van de gemiddelde database ten opzichte van de top 25 procent, 11 procent groter in de categorie tot €0,50 per 100 kilogram melk aan natuurbeheer.

Wanneer er gekeken wordt naar de categorie tot €1,50 per 100 kilogram melk, dan valt het op dat de gemiddelde database daar 16 procent minder gelden ontvangt uit natuurbeheer in vergelijking met de top 25 procent. De gemiddelde database ontvangt ook 1 procent minder gelden in de categorie tot €2,- per honderd kilogram melk. De verdiensten in de categorie >€2,- zijn bij beide groepen gelijk.

Verder zijn de respondenten positief over natuurbeheer. Alle respondenten passen natuurbeheer toe. Dat wordt voor 87,5 procent in de vorm van weidevogelbeheer gedaan. Dit wordt gedaan op eigen grond, maar ook op Staatsbosbeheer grond of grond van Natuurmonumenten. Verder bleek dat 12,5 procent van de respondenten aan natuurbeheer doet door het onderhouden van boomwallen. Natuurbeheer moet volgens de respondenten wel genoeg opleveren en melkveehouders moeten volgens hen niet meer dan 30 procent van het totale areaal aan natuurbeheer bewerken. Dat resulteert in een lagere voederwaarde met als gevolg een lagere melkgift en lagere opbrengsten. Het gewas van natuurgrond is echter goed te benutten binnen een rantsoen. Het aandeel structuur kan een goede aanvulling zijn voor het rantsoen. Het kan bij een snel

gewas bijgevoerd worden en dient volgens de respondenten tevens als uitstekend voer voor de droge koeien in de far-off groep.

Verder stellen de ondernemers dat natuurbeheer het imago van de agrarische sector ten goede komt. Het bevordert namelijk de gezondheid van het vee en het is een mooi beeld voor de toeristen. De één stelt dat agrarisch natuurbeheer meer werk is in vergelijking met natuurbeheer, door meer administratie en controles van zowel de plasdraspomp als van de administratie en de ander stelt minder werk doordat er weinig mest geplaatst hoeft te worden en er daardoor ook minder snedes gras vanaf komen. De respondent welke houtwallen heeft in de vorm van agrarisch natuurbeheer is 100 uur per jaar kwijt aan het snoeien van de houtwallen.

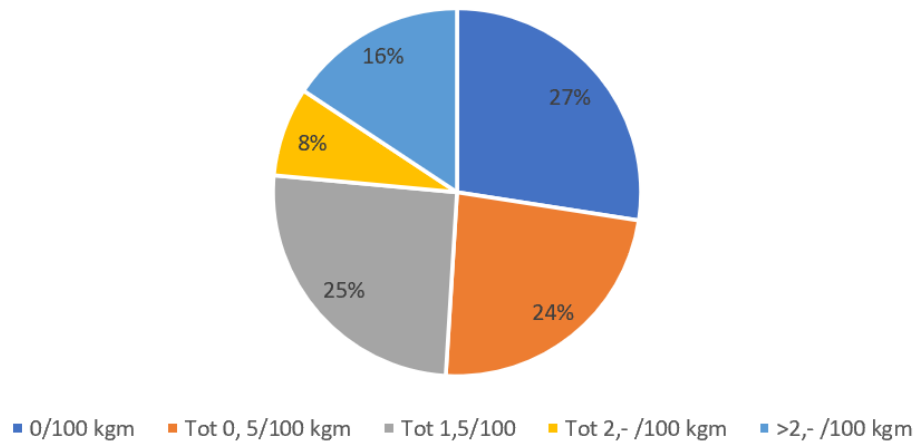
Gemiddeld stellen de respondenten dat de optimale intensiteit per hectare 15.000 kilogram melk per hectare is. Eén respondent vind 2 koeien per hectare extensief, want op die wijze wordt volgens deze respondent ook gerekend in het buitenland.

3.5 Specifieke melkstroom gemiddelde database

De onderstaande figuur 4 geeft weer wat de verdeling is per categorie aan ontvangsten per 100 kilogram melk uit een specifieke melkstroom.

Figuur 4 Specifieke melkstroom gemiddelde (Flynth Sneek, 2023)

Spreiding specifieke melkstroom gemiddelde

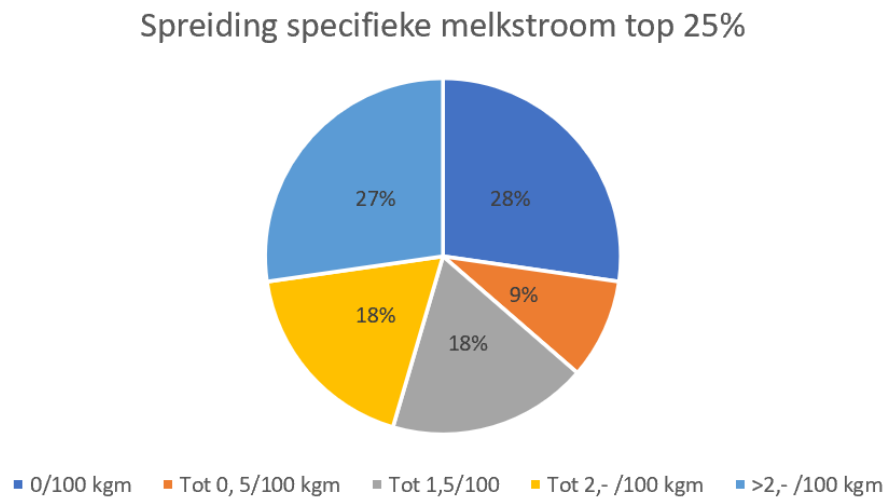

De resultaten uit figuur 4 tonen aan dat 27 procent van de gemiddelde database geen gelden ontvangt uit een specifieke melkstroom. Vervolgens blijkt dat 24 procent van deze ondernemers wel gelden ontvangen uit een specifieke melkstroom. Deze ondernemers genereren daaruit tot maximaal €0,50 per 100 kilogram melk. Verder tonen de resultaten dat 25 procent van de gemiddelde ondernemers tot maximaal €1,50 per 100 kilogram melk aan ontvangen uit een specifieke melkstroom. Vervolgens genereert 8 procent van de gemiddelde ondernemers tot maximaal €2,- per 100 kilogram melk uit een specifieke melkstroom en 16 procent van de gemiddelde ondernemers genereert meer dan €2,- per 100 kilogram melk uit een specifieke melkstroom.

3.6 Specifieke melkstroom top 25 procent

Figuur 5 geeft weer hoeveel gelden de 25 procent ontvangt uit een specifieke melkstroom.

Figuur 5 Specifieke melkstroom top 25 procent (Flynth Sneek, 2023)

In figuur 5 valt af te lezen dat 28 procent van de top 25 procent geen gelden ontvangt uit een specifieke melkstroom. Vervolgens ontvangt 9 procent van de top 25 procent tot €0,50 per 100 kilogram melk uit een specifieke melkstroom. Verder tonen de resultaten dat 18 procent van de ondernemers tot €1,50 per 100 kilogram melk ontvangt uit een specifieke melkstroom. Eveneens 18 procent van de top 25 procent ontvangt tot €2,- per 100 kilogram melk aan een specifieke melkstroom. En 27 procent van de top 25 procent ontvangt meer dan €2,- per 100 kilogram melk aan een specifieke melkstroom.

Het verschil tussen de gemiddelde database en de top 25 procent

Van de gemiddelde database is de omvang 1 procent kleiner ten opzichte van de top 25 procent in de categorie welke geen gelden ontvangen uit een specifieke melkstroom. Verder is de omvang van de gemiddelde database 15 procent groter ten opzichte van de top 25 procent in de categorie tot €0,50 per 100 kilogram melk aan natuurbeheer. Wanneer er gekeken wordt naar de categorie tot €1,50 per 100 kilogram melk, dan valt het op dat de gemiddelde database daar 7 procent meer gelden ontvangt uit natuurbeheer in vergelijking met de top 25 procent. De top 25 procent is in de categorie tot en met €1,50 per 100 kilogram melk 21 procent minder vertegenwoordigd in vergelijking met de gemiddelde database. De gemiddelde database ontvangt in vergelijking met de top 25 procent vervolgens 10 procent minder gelden in de categorie tot €2,- per honderd kilogram melk. De verdiensten in de categorie >€2,- is bij de top 25 procent 11 procent meer in vergelijking met de gemiddelde database.

Alle respondenten zijn positief over een andere melkstroom dan regulier. Voorbeelden van de meest voorkomende melkstromen onder de ondervraagden zijn weidemelk, Planet Proof en VLOG-melk. De respondenten vinden de extra gelden welke ze door een specifieke melkstroom ontvangen de grootste trigger om mee te doen aan een specifieke melkstroom. Verder stellen de respondenten dat het mooi is dat de ondernemer tussen al die specifieke melkstromen de keuze heeft welke het beste bij hen als ondernemer past. Zo willen sommige ondernemers geen VLOG-voer voeren. In zo'n geval kan de ondernemer voor een andere specifieke melkstroom kiezen welke wel past bij de wensen van de desbetreffende ondernemer. Verder helpen specifieke melkstromen het besparen van het milieu door middel van duurzaamheidsprogramma's. De respondenten vinden het fijn dat ze daar op deze wijze positief aan bij kunnen dragen. Wanneer er specifiek naar weidegang gekeken wordt, dan kost dit volgens drie respondenten op jaarbasis meer dan 150 uur aan arbeid. De extra administratie wat is toe te schrijven aan een specifieke melkstroom kost de ondernemers gemiddeld 10 uur per jaar. De ondernemers stellen dat ze in de toekomst geen plannen hebben met een specifieke melkstroom. Aangezien de respondenten dit al hebben gerealiseerd. Deze meer-uren worden door de specifieke melkstroom volgens de respondenten uitbetaald.

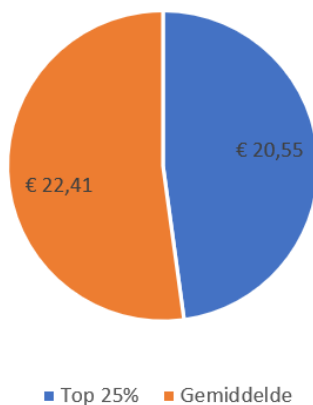
3.7 Overige ondernemerskeuzes

Raadpleeg voor een overzicht van de uitgaven per 100 kilogram melk per kostenpost binnen de formule bruto geldstroom melkvee bijlage 3. Hieronder worden eerst de totale uitgaven binnen de formule bruto geldstroom melkvee gepresenteerd. Daarna staan de twee meest opvallende kostenposten weergegeven.

Zie figuur 7 voor een overzicht van de uitgaven per 100 kilogram melk van zowel de top 25 procent als van de gemiddelde groep.

Figuur 7 Uitgaven (Flynth Sneek, 2023)

Uitgaven /100 kgm

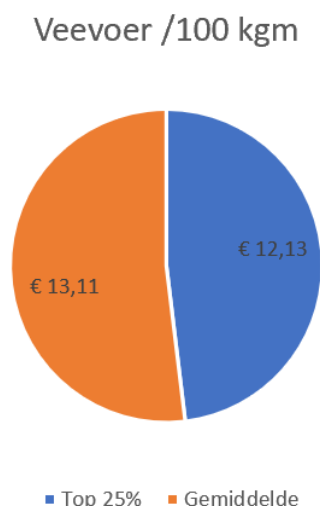

Het verschil in uitgaven per 100 kilogram tussen de top 25 procent en de gemiddelde groep is €1,86.

3.7.1 Voerkosten

Figuur 8 geeft weer wat de voerkosten zijn van zowel de top 25 procent als van de gemiddelde database.

Figuur 8 Voerkosten (Flynth Sneek, 2023)

De top 25 procent heeft €12,13 aan voerkosten en de gemiddelde groep heeft €13,11 aan voerkosten. Dat is een verschil van €0,98 per 100 kilogram melk.

Naast de resultaten uit de bovenstaande cirkeldiagram toont tabel 2 een specificatie van de voerkosten van de top 25 procent en de gemiddelde database.

Tabel 2 Specificatie voerkosten (Flynth Sneek, 2023)

<i>Kosten per 100 kilogram melk</i>	<i>Top 25 procent</i>	<i>Gemiddelde database</i>
Krachtvoer	€9,52	€10,36
Ruwvoer	€0,75	€0,66
Natte bijproducten	€1,04	€1,19
Melkpoeder	€0,58	€0,52
Mineralen	€0,24	€0,38
Totale voerkosten	12,13	13,11

De resultaten uit tabel 2 tonen wat de verschillen zijn tussen de top 25 procent en de gemiddelde database. Er is één respondent wie naast het toepassen van legselbeheer in een ganzengedoo gebied zit. Deze ondernemer moet door dat beheer voer aankopen, want hij verliest daardoor 1 grassnede. De overige respondenten stellen dat ze geen voer hoeven aan te kopen ten laste van natuurbeheer.

Verder stellen respondenten dat ze scherp zijn op de krachtvoerkosten. Eén respondent koopt voer in met meerdere melkveehouders door middel van een afgesproken prijs. Dit bespaard hem naar eigen zeggen veel geld. De respondenten gaven aan dat ze met name de krachtvoerprijs proberen te drukken door zoveel mogelijk te weiden. Doordat er veel geweid wordt, is er met name in het voorjaar minder krachtvoer nodig. Sommigen werken niet met een krachtvoertabel, maar houden zelf bij hoeveel krachtvoer een koe volgens hen nodig heeft. Men moet volgens één van de respondenten ook lef hebben om de krachtvoerkraan naar beneden te draaien.

De respondenten stellen over het algemeen “dat wat je niet uitgeeft hoeft je ook niet terug te verdienen”. Verder zijn de respondenten koeienboeren. Een enkele respondent stelt dat hij zowel

een koeienboer als een machine boer is. Het zelf kunnen repareren van machines en goed kunnen zorgen voor het vee bespaard hem naar eigen zeggen veel kosten.

Extensieve melkveehouders halen over het algemeen meer gras van eigen percelen. Om die reden is het zinvol om te kijken naar wat de respondenten uit willen geven voor 1 hectare landbouwgrond. De respondenten gaven verder aan dat wanneer ze grond aan moeten kopen dat ze dat willen doen voor een prijs tussen de €40.000 en de €80.000. De gemiddelde prijs van de respondenten komt uit op €50.000 per hectare. Aangezien grond kostbaar is en een agrariër te maken heeft met vraag en aanbod, willen de respondenten ver gaan wat betreft de prijs van de aanschaf van grond. Liever zien ze de prijs voor percelen rond de €40.000. Dan valt een financiering het volgens één van de respondenten ook nog weg te werken en ontstaat er ruimte voor andere investeringen.

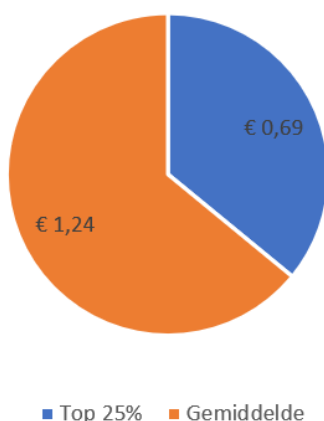
Verder bemesten extensieve melkveehouders ook meer dan intensieve ondernemers, doordat ze de mest kunnen verdelen over meerdere hectares. In bijlage 3 is te zien dat de mestafzetkosten voor de top 25 procent €0,01 per 100 kilogram melk zijn en bij de gemiddelde database zijn deze kosten €0,04 per 100 kilogram melk. In paragraaf 3.1 tabel 1 viel af te lezen dat de top 25 procent 82,47 hectare grond bewerkt en de gemiddelde database bewerkt 79,45 hectare grond. Verder viel in diezelfde tabel af te lezen dat de gemiddelde database 74 stuks jongvee heeft met 126 melkkoeien en de top 25 procent heeft 71 stuks jongvee heeft met 130 melkkoeien. Het verschil tussen de top 25 procent en de gemiddelde groep is 4 procent. In het jaar 2026 en de jaren daarna zal er geen derogatie meer zijn in Nederland. Dat betekent dat er nog maar 170 kilogram stikstof uit dierlijke mest geplaatst mag worden. De meest extensieve melkveehouders zullen dan in het voordeel zijn wat betreft mestafvoer-kosten. De prijs per kuub mest is tot op het heden (27 mei 2023) €17,50 per kuub (Boerenbusiness, 2023). De vrees bestaat bij één van de respondenten dat de mestafvoer-kosten zullen stijgen richting misschien wel €30 per kuub. Aangezien de afzetmarkt binnen Nederland schaars is en het aanbod van mest na de afschaf van de derogatie aanzienlijk zal stijgen.

3.7.2 Energie en water

Figuur 9 geeft de uitgaven aan energie en water weer.

Figuur 9 Energie en water

Energie en water /100 kgm

De uitgaven aan energie en water zijn voor de gemiddelde groep €1,24 per 100 kilogram melk. Voor de top 25 procent zijn de uitgaven aan energie en water €0,69 per 100 kilogram melk. Dat is een verschil van €0,55 per 100 kilogram melk. De top 25 procent let naar eigen zeggen nauwlettend op de kosten.

4 Discussie

In dit hoofdstuk worden twee zaken bediscussieerd: de gekozen aanpak en de resultaten. Vervolgens worden de verkregen resultaten vergeleken met de uitkomsten van andere onderzoeken. Dit wordt per deelvraag gerealiseerd.

4.1 Onderzoeksmethode

In dit onderzoek is voor alle deelvragen één onderzoeksmethode aangehouden. Dit verbetert de vergelijkbaarheid van de resultaten. Het is een kwalitatief onderzoek, waarbij 8 ondernemers vragen hebben beantwoord door middel van een enquête. Verder hebben 4 respondenten de vragen live beantwoord en 4 respondenten hebben de vragen per e-mail beantwoord. Doordat de bijbehorende adviseurs contact opnamen met de respondenten welke de vragen per e-mail moesten beantwoorden, zijn alle enquêtes tijdig ingevuld. De antwoorden op de enquêtes per e-mail zijn over het algemeen korter dan de antwoorden in de live interviews. Het zou ten aanzien van de validiteit van het onderzoek beter zijn geweest als ook de interviews per e-mail persoonlijk waren afgenomen, in plaats van per e-mail. Een nadeel van per e-mail interviewen is dat er minder goed contact aanwezig is en de mogelijkheid tot het interpreteren van lichaamstaal van de geïnterviewde ontbreekt.

Zoals reeds besproken vormen de antwoorden op de enquêtes de onderbouwing van de resultaten uit de database. De antwoorden op de enquêtes geven tevens de invloed op de bruto geldstroom melkvee weer. In de database staan de jaarcijfers van boekjaar 21-22 gerangschikt. De gehele database omvat 51 bedrijven, deze 51 bedrijven vormen de gemiddelde groep. De top 25 procent omvat 12 bedrijven. De top 25 procent zijn voor de vergelijkbaarheid tevens toegevoegd aan de gemiddelde groep.

Het interview vormde een goede methode om inzicht te verkrijgen in het verdienmodel van extensieve melkveehouders. De enquêtes zijn grotendeels zorgvuldig ingevuld/beantwoord, waardoor er veel informatie is verkregen. De deelnemers begrepen de vragen. De ondernemers vonden het over het algemeen lastig om te vertellen wat ze goed doen. Toch lukte het over het algemeen om deze vraag te beantwoorden.

Vooraf aan het interview werd er een vragenlijst opgesteld, op die manier kwamen alle benodigde onderwerpen tijdig aan bod.

4.2 De resultaten

In deze paragraaf worden de resultaten uit hoofdstuk 3 “Resultaten” bediscussieerd.

4.2.1 Resultaten uit inkomsten uit natuurbeheer

De respondenten gaven aan dat teveel natuur >30 procent ten koste gaat van de melkgift. De ondernemers gaven geen unaniem antwoord over hoeveel arbeid beheersgrond kost. De één stelt meer werk door meer administratie en controles van zowel de plasdraspomp als van de administratie en de ander stelt minder werk doordat er weinig mest geplaatst hoeft te worden en daardoor ook minder snedes gras vanaf komen. De ondernemers stellen voor dat ze geen voer hoeven aan te kopen ten laste van natuurbeheer. Voeer met een hoog aandeel structuur kan een goede aanvulling zijn voor het rantsoen. Het kan bij een snel gewas bijgevoerd worden en dient tevens als uitstekend voer voor de droge koeien in de far-off groep.

In de inleiding van dit onderzoek werd gesteld dat extensieve melkveebedrijven een beter verdienmodel kunnen hebben, dan intensieve bedrijven. In datzelfde onderzoek van Erisman et al. (2017) werd ook gesteld dat de aantrekkelijkheid van een verdienmodel af hangt van de combinatie van maatregelen, maar ook de fysieke (omvang, bodem, etc.) en sociaaleconomische omstandigheden (b.v. afstand tot stad) waarin een bedrijf zich bevindt. Dit maakt een generieke analyse van de vertaling van meerder natuurinclusieve maatregelen per bedrijf naar een bedrijfssysteem, waarin de maatregelen geïntegreerd worden genomen, buitengewoon complex. Het is volgens Erisman et al. (2017) geen simpele optelsom van kosten en baten. Kortom de kansen welke zich in de omgeving van de ondernemer voordoen bepalen het succes tot een goed verdienmodel.

De uitgangssituatie bij de ondernemers is verschillend omdat sommige ondernemers natuurbeheer toepassen op eigen percelen en er zijn ondernemers wie grond pachten van Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten.

Doordat er tijdens dit onderzoek op groepsniveau onderzocht is, zijn deze individuele aspecten wat betreft kansen welke in de omgeving, niet naar voren gekomen in de interviews. Voor een volgend onderzoek zou dat voor de volledigheid van het onderzoek wel ondervraagd moeten worden.

Aangezien extensief ondernemen in de kinderschoenen staat, zijn er niet meer vergelijkbare onderzoeken te vinden. Er zijn overigens wel vele onderzoeken gedaan naar een toekomstig verdienmodel voor extensieve ondernemers.

4.2.2 Resultaten uit inkomsten uit een specifieke melkstroom

Uit de interviews kwam naar voren dat de ondernemers allen enthousiast zijn over een melkstroom anders dan regulier. Voorbeelden van de meest voorkomende melkstromen onder de ondervraagden zijn weidemelk, Planet Proof en VLOG-melk. Een specifieke melkstroom levert volgens de ondernemers geld op en dat is ook de drijfveer waarom ze er in de kern aan mee doen.

Uit een afstudeeronderzoek van Verbeij (2020) bleek dat melkstromen die vanaf 2016 op de markt zijn gekomen, met uitzondering van de Beter Leven melkstroom, veelal worden voorzien door melkveehouders die op zoek zijn naar een verdienmodel om meer geld te krijgen voor hun melk. De oudere melkstromen worden vooral geleverd door melkveehouders die dit doen vanuit eigen overtuigingen omdat zij de manier van werken als prettig ervaren. In dat onderzoek wordt weidegang als een oude specifieke melkstroom gezien. In dit afstudeeronderzoek stellen de ondernemers dat ze alle melkstromen, waaronder weidegang, maar ook VLOG-melk en Planet Proof melk met name voor het geld toepassen. Echter sluit dit afstudeeronderzoek wel goed aan bij andere onderzoeken. Het gaat de ondernemers bij het toepassen van een specifieke melkstroom met name om het geld, maar er kunnen meerdere gevoelens bij spelen. Deze zijn tijdens het afstudeeronderzoek niet onderzocht. Wellicht wanneer er meer vragen waren gesteld richting het "gevoel" van de ondernemers opgesplitst bij elke specifieke melkstroom, dat dan de uitkomsten anders waren geweest. Dit is voor in een volgens onderzoek van groot belang om deze vragen wel te stellen. Eigen overtuigingen worden tijdens dit afstudeeronderzoek niet door de respondenten als reden opgegeven. Allen stellen dat ze meedoen aan een specifieke melkstroom voor de meeropbrengst

Er zijn geen wetenschappelijke artikelen te vinden over een specifieke melkstroom en extensief ondernemen. Om die reden is het afstudeeronderzoek van een oud studente van Aeres Hogeschool Dronten gebruikt als vergelijkingsmateriaal.

4.2.3 Resultaten uit overige ondernemerskeuzes

Om inzicht te krijgen in de overige ondernemerskeuzes is er alleen naar de kosten gekeken welke verwerkt zijn in de formule bruto geldstroom melkvee. Aangezien de opbrengsten veelvuldig aan bod komen in de eerste twee deelvragen is er voor deze aanpak gekozen. Deze aanpak bleek, aangezien de extensieve opbrengsten al mee waren genomen in de overige deelvragen, na het uitvoeren van het onderzoek de meest succesvolle aanpak.

Raadpleeg hoofdstuk 1 voor een uitgebreid overzicht van de opbouw van de formule bruto geldstroom melkvee. De kosten uit de formule welke zijn meegenomen zijn: bemesting, mestafzet, diergezondheid, fokkerij & melkcontrole, veevoer, energie & water en betaalde arbeid. Hierbij zijn uitgaven van fosfaatrechten niet meegenomen, aangezien deze uitgaven in beide groepen te weinig plaats vinden. De twee best scorende posten zijn gepresenteerd in hoofdstuk 3 "Resultaten". De uitkomsten op de twee best scorende posten worden tevens in deze paragraaf bediscussieerd.

Voerkosten

De respondenten stellen dat ze scherp zijn op de krachtvoerkosten. Eén respondent koopt voer in met meerdere melkveehouders door middel van een afgesproken prijs. Dit bespaard hem naar eigen zeggen veel geld. Sommigen werken niet met een krachtvoertabel, maar houden zelf bij hoeveel krachtvoer een koe volgens hen nodig heeft. De respondenten gaven aan dat ze met name de krachtvoerprijs proberen te drukken door zoveel mogelijk te weiden. Doordat er veel geweid wordt, is er met name in het voorjaar minder krachtvoer nodig. Men moet volgens één van de respondenten ook lef hebben om de krachtvoerkraan naar beneden te draaien. De ondernemers haalden vaak zelf de voerkosten aan. In een volgend onderzoek zou een vraag per post passend zijn.

Extensieve veehouders halen over het algemeen meer gras van eigen percelen. Om die reden is het goed om te kijken naar wat de respondenten uit willen geven voor 1 hectare landbouwgrond. De gemiddelde prijs wat de respondenten willen geven voor 1 hectare grond komt uit op €50.000 per hectare.

Verder bemesten extensieve veehouders ook meer dan intensieve ondernemers, doordat ze de mest kunnen verdelen over meerdere hectares. De mestafzetkosten voor de top 25 procent zijn €0,01 per 100 kilogram melk en bij de gemiddelde database zijn deze kosten €0,04 per 100 kilogram melk. De top 25 procent bewerkt 82,47 hectare grond en de gemiddelde database bewerkt 79,45 hectare grond. De gemiddelde database heeft 74 stuks jongvee met 126 melkkoeien en de top 25 procent heeft 71 stuks jongvee heeft met 130 melkkoeien. Het verschil tussen de top 25 procent en de gemiddelde groep is 4 procent. De vrees bestaat bij één van de respondenten dat de mestafvoerkosten, na afschaffing van de derogatie, zullen stijgen richting misschien wel €30 per kuub. Aangezien de afzetmarkt binnen Nederland schaars is en het aanbod van mest na de afschaf van de derogatie aanzienlijk zal stijgen.

Uit onderzoek van Hoes et al. (2020) blijkt dat bij een extensieve melkveehouder de variabele kosten zeer laag zijn door maximale benutting van het eigen gras. Ook uit onderzoek van, van den Pol et al. (2013) blijkt dat melkveehouders meer geld kunnen halen uit weidegang. Veel bedrijven voeren koeien in het graasseizoen te veel bij. Koeien vreten hierdoor minder vers gras in de wei. Ook laten melkveehouders geld liggen door de koeien te laat in het seizoen naar buiten te doen en weer te vroeg naar binnen te halen. Juist in het voorjaar is de samenstelling van gras optimaal om maximaal krachtvoer te besparen. In het najaar kunnen koeien vaak nog extra gras binnen halen dat met maaien blijft staan. Deze resultaten sluiten aan met de onderzoeksresultaten van deze scriptie.

Uit een afstudeeronderzoek van Voetdijk (2017) bleek dat extensieve melkveehouders in het voordeel zijn wat betreft de hoogte van de kostprijsstijging na de afschaffing van de derogatie. In dat onderzoek staat aangegeven dat intensieve melkveebedrijven de kostprijsstijging kunnen beperken door voor een inkrimping van de veestapel kiezen. Dit kan ook door het aandeel jongvee te laten dalen. Het werven van extra grond wordt ook genoemd als optie.

Over de prijs welke melkveehouders willen geven voor landbouwgrond is geen recente literatuur te vinden.

Energie & water

Doordat de top 25 procent naar eigen zeggen nauwlettend op de kosten let vallen de kosten van energie en water lager uit. Wat in het interview niet ondervraagt is, maar wel verwacht wordt, is dat ze meer aan duurzame energie doen in vergelijking met de gemiddelde groep. Voor een volgend onderzoek is het stellen van deze vraag cruciaal. Voor een volgend onderzoek zou er per kostenpost een vraag gesteld moeten worden. Dit biedt de zekerheid dat alle onderwerpen worden meegenomen in het interview.

De aanname dat de top 25 procent lagere energiekosten heeft door verduurzaming, wordt bekrachtigd door een wetenschappelijk onderzoek van Bremmer et al. (2016). Uit het onderzoek blijkt dat met het gebruik van wind én zonne-energie op het boerenerf minder gebruik wordt gemaakt van het stroomnet voor inkoop van stroom. Daardoor wordt de boer minder afhankelijk van fluctuerende stroomprijzen.

Over de kosten van water is geen recente wetenschappelijke literatuur te vinden.

4.3 Verloop onderzoek

Het onderzoek is grotendeels naar verwachting verlopen, echter werd al snel duidelijk dat er meer tijd voor benodigd zou zijn, dan van tevoren was gepland. Doordat de adviseurs van Accon AVM Sneek de benodigde respondenten tijdig contacteerden, zijn de resultaten van de interviews tijdig verwerkt. De resultaten komen grotendeels overeen met de literatuur, echter is er ook veel literatuur te vinden dat natuurbeheer niet uit kan. Dit zijn vaak onderzoeken naar waarin het gehele areaal agrarisch natuurbeheer betreft. Deze onderzoeken zijn om die reden niet meegenomen in de vergelijking met de literatuur.

Het onderzoek is onafhankelijk uitgevoerd en is daarnaast goed afgebakend middels een goed opgebouwd vooronderzoek en interview.

5 Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt eerst de doelstelling nogmaals aangehaald om vervolgens een blik te werpen op de wijze waarop de resultaten in dit onderzoek werden getoond. Daarna worden de deelvragen beantwoord. Na het beantwoorden van de deelvragen wordt er een conclusie gevormd gevolgd door aanbevelingen.

Doelstelling

Het doel van dit afstudeerwerkstuk is om inzicht te krijgen in de verdienmodellen van extensieve melkveehouders van Accon AVM Sneek (<15.00 kilogram melk per hectare) uitgedrukt in de bruto geldstroom melkvee. Hierbij zijn verschillende aspecten van een verdienmodel uitgediept. Zo is er door middel van de database van Accon AVM Sneek gekeken naar de opbrengsten uit natuurbeheer, specifieke melkstromen en er is gekeken naar de kosten met betrekking tot overige ondernemerskeuzes. De antwoorden uit de interviews vormen de onderbouwing op de uitkomsten van de database. De antwoorden van de respondenten geven tevens de invloed op de bruto geldstroom melkvee weer.

De reden waarom de bruto geldstroom melkvee het meest geschikte getal is, komt doordat deze formule uitgebreider is dan het saldo. Op die manier wordt het maken van een vergelijking tussen de bedrijven betrouwbaarder.

Het tonen van de resultaten

Gedurende dit onderzoek is voor de deelvraag over natuurbeheer en voor de deelvraag over de melkstroom anders dan regulier dezelfde methode gekozen. Zo is er voor zowel de top 25 procent als voor de gemiddelde groep gekozen voor het tonen van de resultaten middels een cirkeldiagram per betreffende groep. In die cirkeldiagrammen wordt de deelname per categorie gepresenteerd. De categorieën zijn als volgt ingedeeld: €0,- per 100 kilogram melk, tot €0,50 per 100 kilogram melk, tot €1,50 per 100 kilogram melk, tot €2,- per 100 kilogram melk en >€2,- per 100 kilogram melk. Voor de overige ondernemerskeuzes is ook gekozen voor een cirkeldiagram, echter kan hierin in één oogopslag gezien worden welke groep het meest vertegenwoordigd is. In deze cirkeldiagrammen zijn beide groepen in één cirkeldiagram per kostenpost verwerkt, waardoor de groep welke de cirkeldiagram het meeste opvult de hoogste kosten vertegenwoordigd per 100 kilogram melk. Er is voor deze methodiek gekozen om de resultaten zo goed mogelijk te kunnen ontleden.

5.1 Natuurbeheer

Deze paragraaf geeft antwoord op de eerste deelvraag 'Op welke wijze levert natuurbeheer een hogere bruto geldstroom melkvee op?'

De top 25 procent ontvangt meer gelden ontvangt uit natuurbeheer, dan de gemiddelde groep. Dat komt door de hogere deeldeelname van de top 25 procent in de categorieën, waarin meer verdiend wordt aan opbrengsten uit natuurbeheer.

De respondenten gaven aan dat teveel natuur >30 procent van het totale bedrijfsareaal ten koste gaat van de melkgift. Aangezien ruwvoer van natuurland een lagere voederwaarde heeft, kan een koe daar minder melk van geven ten opzichte van een gangbaar gewas. Dat verklaart ook dat het verschil in de hoogste categorieën tot €2,- per 100 kilogram melk en >€2 per 100 kilogrammelk nihil is, wat betreft de grootte van de groepen welke daaruit inkomsten genereren. Deze groepen hebben meer natuur, maar ook meer verliezen. De winst is toe te schrijven aan de categorie tot €1,50 per 100 kilogram melk aan opbrengsten van natuurbeheer. Opvallend is dat de groep van de top 25 procent daar, aanzienlijk groter is ten opzichte van de gemiddelde groep.

De ondernemers gaven geen unaniem antwoord over hoeveel arbeid beheersgrond kost. De één stelt meer werk door meer administratie en controles van zowel de plasdraspomp als van de administratie en de ander stelt minder werk doordat er weinig mest geplaatst hoeft te worden en daardoor ook minder snedes gras vanaf komen. De respondenten stellen, op één respondent na, dat ze geen voer hoeven aan te kopen ten laste van natuurbeheer. Voer met een hoog aandeel structuur kan een goede aanvulling zijn voor het rantsoen. Het kan bij een snel gewas bijgevoerd worden en dient tevens als uitstekend voer voor de droge koeien in de far-off groep.

Uit de resultaten kan geconcludeerd worden dat natuurbeheer, mits het niet meer dan 30 procent van het bedrijfsareaal omvat een hogere bruto geldstroom melkvee oplevert.

5.2 Specifieke melkstroom

Deze paragraaf geeft antwoord op de tweede deelvraag 'Op welke wijze levert een andere melkstroom, dan regulier een hogere bruto geldstroom melkvee op?'

De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat meedoen aan een specifieke melkstroom wel degelijk geld oplevert. Dat de top 25 procent meer inkomsten genereert uit een specifieke melkstroom is te danken aan de gelden welke ontvangen worden in de categorie vanaf €1,50 per 100 kilogram melk. Vanaf die categorie tot en met de categorie >2,- per 100 kilogram melk is de deelname van de top 25 procent aanzienlijk groter ten opzichte van de gemiddelde groep.

Uit de interviews kwam naar voren dat de ondernemers allen enthousiast zijn over een melkstroom anders dan regulier. Voorbeelden van de meest voorkomende melkstromen onder de ondervraagden zijn weidemelk, Planet Proof en VLOG-melk. Een specifieke melkstroom levert volgens de ondernemers geld op en dat is ook de drijfveer waarom ze er in de kern aan mee doen. Door administratie, natuurbeheer, weidegang en draad verzetten is het meerwerk ten aanzien van een specifieke melkstroom volgens de respondenten door al snel meer dan 150 uur per jaar. De extra administratieve werkzaamheden kosten de respondenten meer dan 10 uur op jaarbasis. Deze meer-uren worden volgens de respondenten door de specifieke melkstroom goed uitbetaald.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat een specifieke melkstroom een hogere bruto geldstroom melkvee oplevert.

5.3 Overige ondernemerskeuzes

Na het lezen van deze paragraaf wordt duidelijk wat het antwoord is op de tweede deelvraag ‘Welke ondernemerskeuzes dragen bij aan een hogere bruto geldstroom melkvee?’

De twee meest opvallende posten, wat betreft het verschil in kosten per 100 kilogram melk tussen de gemiddelde groep en de top 25 procent, zijn voerkosten en energie & waterkosten.

Voerkosten

Uit dit onderzoek blijkt dat weidegang en scherp zijn op voerkosten veel geld oplevert. De top 25 procent heeft €12,13 aan voerkosten en de gemiddelde groep heeft €13,11 aan voerkosten. Dat is een verschil van €0,98 per 100 kilogram melk. Dat is een groot verschil. Dat verschil is met name toe te schrijven aan het aandeel weidegang van de top 25 procent. Doordat er veel geweid wordt is er met name in voorjaar minder krachtvoer nodig.

In het voorjaar is de samenstelling van gras optimaal om maximaal krachtvoer te besparen. Verder houden de ondernemers van de top 25 procent de voerprijzen nauwlettend in de gaten. Sommige respondenten werken niet met een krachtvoertabel, maar houden zelf bij hoeveel krachtvoer een koe volgens hen nodig heeft. Men moet volgens één van de respondenten ook lef hebben om de krachtvoerkraan naar beneden te draaien. Kortom vakmanschap bij weidegang is erg van belang.

De respondenten stellen over het algemeen “dat wat je niet uitgeeft hoeft je ook niet terug te verdienen”. Verder zijn de respondenten koeienboeren. Een enkele respondent stelt dat hij zowel een koeienboer als een machine boer is. Het zelf kunnen repareren van machines en goed kunnen zorgen voor het vee bespaard hem naar eigen zeggen veel kosten.

Extensieve veehouders halen over het algemeen meer gras van eigen percelen. Om die reden is het goed om te kijken naar wat de respondenten uit willen geven voor 1 hectare landbouwgrond. De gemiddelde prijs van de respondenten komt uit op €50.000 per hectare.

Verder bemesten extensieve veehouders ook meer dan intensieve ondernemers, doordat ze de mest kunnen verdelen over meerdere hectares. De mestafzetkosten voor de top 25 procent zijn €0,01 per 100 kilogram melk en bij de gemiddelde database zijn deze kosten €0,04 per 100 kilogram melk. De top 25 procent bewerkt 82,47 hectare grond en de gemiddelde database bewerkt 79,45 hectare grond. De gemiddelde database heeft 74 stuks jongvee met 126 melkkoeien en de top 25 procent heeft 71 stuks jongvee heeft met 130 melkkoeien. Het verschil tussen het aandeel jongvee over het aantal melkkoeien tussen de top 25 procent en de gemiddelde groep is 4 procent. De vrees bestaat bij één van de respondenten dat de mestafvoer-kosten, na afschaffing van de derogatie, zullen stijgen richting misschien wel €30 per kuub. Aangezien de afzetmarkt binnen Nederland schaars is en het aanbod van mest na de afschaf van de derogatie aanzienlijk zal stijgen.

Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat weidegang en scherp zijn op voerkosten een grote invloed heeft op de bruto geldstroom melkvee. In de toekomst wanneer de derogatie komt te vervallen loont het extensiever te zijn. Het verschil tussen het aandeel jongvee over het aantal melkkoeien tussen de top 25 procent en de gemiddelde groep is 4 procent. Daaruit kan geconcludeerd worden dat de gemiddelde database in het aandeel jongvee zou kunnen krimpen. Daarmee kan de grootte van de melkveestapel na afschaffing van de derogatie, in combinatie met aanschaf van grond, gewaarborgd worden. Kortom het werven van meer grond en/of het inkrimpen van de melkvee en/of jongveestapel resulteert in aanzienlijk lagere kosten van het afvoeren van mest.

Energie & waterkosten

De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat scherp zijn op energie en waterkosten loont. De uitgaven aan energie en water zijn voor de gemiddelde groep €1,24 per 100 kilogram melk. Voor de top 25 procent zijn de uitgaven aan energie en water €0,69 per 100 kilogram melk. Dat is een groot verschil van €0,55 per 100 kilogram melk. De top 25 procent let naar eigen zeggen nauwlettend op de kosten.

Zeer aannemelijk is dat er meer duurzame energie wordt geproduceerd op de bedrijven van de top 25 procent, waardoor ze minder afhankelijk zijn van fluctuerende stroomprijzen.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat scherp zijn op energie & waterkosten een grote invloed heeft op de bruto geldstroom melkvee.

5.4 Conclusie

Deze paragraaf geeft het antwoord op de hoofdvraag weer 'Op welke activiteiten scoren de top 25 procent extensieve bedrijven hoger op de bruto geldstroom melkvee?'

De resultaten uit dit onderzoek tonen aan dat de top 25 procent op alle behandelde kostenposten welke binnen de formule bruto geldstroom melkvee vallen lagere kosten genereert in vergelijking met de gemiddelde groep. Aan de opbrengstenkant genereert de top 25 procent ook hogere opbrengsten aan een natuurbeheer en een specifieke melkstroom in vergelijking met de gemiddelde groep.

Natuurbeheer kan uit, maar met mate. Wanneer er meer dan 30 procent van het bedrijfsareaal in natuurbeheer wordt gezet, dan gaat dat ten koste van de opbrengsten. Dat is ook de reden dat de top 25 procent het meeste vertegenwoordigd was in opbrengsten aan een specifieke melkstroom in de categorie tot €1,50 per 100 kilogram melk. De ondernemers stellen dat ze het mooi vinden om wat voor de natuur te doen, mits het betaald wordt.

Verder levert een specifieke melkstroom geld op en vinden vrijwel alle ondernemers een specifieke melkstroom een mooie inkomstenbron.

Weidegang resulteert, indien de veehouder het lef heeft om de krachtvoerkraan in het voorjaar naar beneden te draaien, in een lagere krachtvoergift. Verder weten sommige ondernemers de voerkosten te drukken door zelf de krachtvoergift te bepalen in plaats van het te laten uitvoeren door een krachtvoertabel. Ook kopen sommige ondernemers voer in met meerdere melkveehouders, waardoor ze prijzen vast kunnen zetten.

In de toekomst wanneer de derogatie komt te vervallen loont het extensiever te zijn. Het werven van meer grond en/of het inkrimpen van de melkveestapel en/of jongveestapel resulteert dan in aanzienlijk lagere kosten van de afvoer van mest. Er wordt namelijk gevreesd dat de mestafvoer kosten misschien op zullen lopen naar €30 per kuub. De gemiddelde prijs welke acceptabel wordt bevonden voor 1 hectare grond is €50.000. Echter zouden de ondernemers voor de continueren van het bedrijf liever een prijs van €40.000 per hectare zien.

Vermoedelijk produceert de top 25 procent meer duurzame energie in vergelijking met de gemiddelde groep. Daardoor vallen de energie en waterkosten lager uit. Scherp zijn op kosten is volgens de ondernemers zeer belangrijk.

Kortom de top 25 procent extensieve bedrijven scoren op alle onderdelen van de bruto geldstroom melkvee hoger dan de gemiddelde groep. De activiteiten specifieke melkstroom, natuurbeheer, voerkosten en energie en waterkosten vertegenwoordigen gezamenlijk het grootste aandeel waardoor de top 25 procent, in vergelijking met de gemiddelde groep, hoger scoort op de bruto geldstroom melkvee.

Deze conclusie sluit aan op de hypothese welke voorafgaand aan dit onderzoek is beschreven.

5.5 Relevantie

Gedurende het onderzoek bleek dat er in de literatuur weinig bekend is over verdienmodellen van de Nederlandse melkveehouder. Vooral over de verdienmodellen omtrent extensief ondernemen in de huidige situatie is weinig informatie te vinden. Dit geeft aan dat er nog vele onderzoeken gedaan kunnen worden om inzicht te krijgen in het verdienmodel van een extensieve ondernemer met de middelen welke nu beschikbaar zijn.

Dit onderzoek kan bijdragen aan vervolgonderzoeken. Aangezien de overheid wil dat Nederlandse ondernemers zo natuur inclusief mogelijk gaan boeren. Voor die manier van boeren is geld nodig. Een te groot aandeel natuurgrond (>30 procent) kan in de huidige situatie niet uit. Wellicht dat dit in de toekomst middels langdurige subsidies wel haalbaar is. In dit onderzoek werd getoond dat ondernemers graag willen, maar dat ze ook een bedrijf runnen waar simpelweg geld verdiend moet worden.

Daarbij is dit onderzoek relevant voor een groot gedeelte van de Nederlandse melkveehouders wie in de komende jaren een extensieve bedrijfsvoering willen runnen. Dit onderzoek toont op welke wijze ondernemers inkomsten kunnen genereren binnen een extensieve bedrijfsvoering. Zo tonen de resultaten van dit onderzoek aan dat een specifieke melkstroom een positieve impact heeft op de inkomenspositie van de melkveehouder. Vervolgens loont het wanneer ondernemers nauwlettend op de kosten letten. In het speciaal loont het door kritisch te sturen op de voerkosten en op de energie en waterkosten. Wanneer er veel geweid wordt in het voorjaar, kan dit veel krachtvoerkosten besparen. In de toekomst wanneer de derogatie komt te vervallen loont het extensiever te zijn. Het werven van meer grond resulteert dan in aanzienlijk lagere kosten van het afvoeren van mest. Er wordt namelijk gevreesd voor mestafvoer-kosten richting de €30 per kuub. De gemiddelde prijs welke melkveehouders willen uitgeven voor 1 hectare grond is €50.000. En mogelijk resulteert een groter aandeel duurzame energie in lagere energie en water kosten.

Kortom door kritisch na te denken over de bedrijfsvoering en de omgang met geld, staat een melkveebedrijf altijd op scherp. Dit bevordert de bruto geldstroom melkvee en daarmee het verdienvermogen van een melkveebedrijf.

5.6 Aanbevelingen

Er zijn voor melkveehouders in de praktijk en voor vervolgonderzoeken meerdere aanbevelingen denkbaar.

Op korte termijn

Voor in de praktijk is het van groot belang om na te denken over hoe het melkveebedrijf gaat draaien wanneer in 2026 de derogatie eraf is. Dit onderzoek toont aan dat het op het gebied van mestafvoer-kosten loont om extensiever te zijn. Aangezien de vrees bestaat dat de mestafvoer-kosten door de krappe afzetmarkt kunnen stijgen richting de €30,- per kuub. Om het bedrijf goed te kunnen laten draaien moeten deze kosten zoveel mogelijk beperkt worden. Dit kan door grond aan te werven en/of door de melkvee en/of jongveestapel te laten krimpen. Een gemiddelde prijs van €50.000 wordt in de huidige situatie acceptabel bevonden.

Om op korte termijn veel waarde te hechten aan dit onderzoek is het interessant om een andere doelgroep te onderzoeken. In dit onderzoek is er enkel rekening gehouden met de input van extensieve melkveehouders. Wellicht zijn er intensieve bedrijven aanwezig, welke ook veel aan natuur doen, maar dan met minder grond in verhouding tot de melkplas. Deze mensen kunnen het verdienmodel met natuur en/of een specifieke melkstroom vanuit een andere invalshoek belichten. Door de belichting van een andere invalshoek zal de doelgroep van dit rapport ook vergroot kunnen worden.

Op lange termijn

Voor de langere termijn is het interessant om te onderzoeken hoe het verdienmodel van de extensieve melkveehouderij in de toekomst gewaarborgd kan worden. De overheid zou het liefst een natuurinclusieve wijze van het houden van melkvee willen zien. Daarvoor zijn afspraken over onder andere vergoedingen voor de langere termijn nodig. Voor een volgend onderzoek kan het interessant zijn om leden van provincies, banken en de overheid te interviewen. Een vraag welke dan gesteld kan worden luidt 'Op welke wijze kan het verdienmodel van een extensieve veehouder in de toekomst gewaarborgd worden?' Deze vraag kan alleen worden beantwoord door te rekenen met het aantal arbeidsuren van Nederlandse melkveehouders. Melkveehouders zijn ten opzichte van andere bedrijven de enigen die geen rekening houden met het aantal uren wat door de ondernemers zelf gewerkt wordt. Door dit aan bod te laten komen bij provincies, banken en de overheid, kan er in de toekomst mogelijk wel waarde gehecht worden aan het aantal arbeidsuren van melkveehouders. Alleen op die manier kunnen melkveehouders een eerlijke prijs krijgen voor hun producten.

Bronvermelding

Accon AVM. (z.d.). *Over ons*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van [Over ons - Accon AVM](#)

Admin. (2021). *Het belang van de landbouw*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van <https://alain-web.org/nl/het-belang-van-de-landbouw/>

Beekman. (2020). *Jaarlijks ruim €650 per koe extra met ander ras*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van [Jaarlijks ruim € 650 per koe extra inkomsten met ander ras - Melkvee100Plus](#)

Beldman, A. , Polman, N., Kager, H., Doornewaard, G. , Greijdanus, A., Prins, H., Dijkshoorn, M., & Koppenjan, J. (2019). *Meerkosten biodiversiteitsmaatregelen voor melkvee- en akkerbouwbedrijven*. (Wageningen Economic Research rapport; Nr. 2019-105). Wageningen Economisch Onderzoek. <https://doi.org/10.18174/501680>

Beltran, I., Van der Weerden, T. J., Alfaro, M. A., Amon, B., de Klein, C. A., Grace, P., ... & Velthof, G. L. (2021). DATAMAN: A global database of nitrous oxide and ammonia emission factors for excreta deposited by livestock and land-applied manure. *Journal of Environmental Quality*, 50(2), 513-527. <https://doi.org/10.1002/jeq2.20186>

Bij12. (z.d.). *Kennisbank Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANlb)*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van [Zoekresultaten - BIJ12](#)

Boerenbusiness. (2022). *Potje van 130 miljoen euro voor verlies derogatie*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van [Potje van 130 miljoen euro voor verlies derogatie - Nieuws Stikstof | Boerenbusiness.nl](#)

Boerenbusiness. (2022). *Melkprijsvergelijker*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van [Boerenbusiness.nl - Gangbare melkprijsvergelijker](#)

Boerenbusiness. (2023). *Noteringen – mest*. Geraadpleegd op 17 mei 2023, van [Boerenbusiness.nl - Noteringen](#)

Bremmer, B., Kortstee, H. J. M., Vierstra, J., Wichen, Y., Veen, K., & van den Boezem, E. (2016). *Het Nieuwe Veehouden mogelijk maken: zoeken naar ruimte voor verduurzaming in de veehouderij* (No. 2016-002). LEI Wageningen UR.

Candel, J. J. L. (2019). *De stikstofcrisis: van falend overheidsbeleid naar een lonkend toekomstperspectief?*. *Bestuurskunde*, 28(4), 1-5.

<https://doi.org/10.5553/Bk/092733872019029004009>

CBS. (2020). *Landbouw droeg in 2019 evenveel bij aan de economie als tien jaar eerder*.

Geraadpleegd op 29 september 2022, van [Landbouw droeg in 2019 evenveel bij aan economie als tien jaar eerder \(cbs.nl\)](#)

Dingemanse, K., (2021). *Stappenplan om interviews te coderen | Uitleg & voorbeelden*. Geraadpleegd op 2 februari 2023, van [Stappenplan om interviews te coderen | Uitleg & voorbeelden \(scribbr.nl\)](#)

De Vries, W., Kros, J., Voogd, J. C., & Ros, G. H. (2023). Integrated assessment of agricultural practices on large scale losses of ammonia, greenhouse gases, nutrients and heavy metals to air and water. *Science of the Total Environment*, 857, 159220. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.159220>

Osinga, B. (2022). *Competentiedossier* [Competentiedossier]. Aeres Hogeschool Dronten. Geraadpleegd op 29 november 2022, van [Portfolio CMP-3 \(instructure.com\)](https://instructure.com)

Polman, N., Dijkshoorn, M., Doorneweert, B., Rijk, P., Vogelzang, T., Reinhard, S., Heideveld, A. (2015). *Verdienmodellen natuurinclusieve landbouw*. LEI Wageningen UR. Geraadpleegd op 7 oktober 2022, van [Verdienmodellen-Natuurinclusieve-Landbouw 2015_05_20-1.pdf \(bij12.nl\)](#)

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2022). *Het nieuwe GLB: de conditionaliteiten*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van [Het nieuwe GLB: de conditionaliteiten \(rvo.nl\)](#)

RIVM. (2022). *Toelichting bij richtinggevende emissiereductiedoelstellingen per gebied*. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Geraadpleegd op 7 oktober 2022, van [RIVM-AERIUS_21-083_Toelichting bij richtinggevende emissiereductiedoelstellingen.pdf](#)

Schrijver, R., Westerink, J., de Jong, K., Smit, B., van der Meer, R., Dijkshoorn, M. (2022). *Verdienmodellen voor extensieve landbouwbedrijven: pijlers, principes, en perspectieven*. Wageningen, Wageningen Environmental Research. Geraadpleegd op 13 oktober 2022, van [Verdienmodellen voor extensieve landbouwbedrijven: pijlers, principes en perspectieven \(wur.nl\)](#)

Silvis, H., Schrijver, R., & Jellema, A. (2022). *Stapelen van beloningen voor natuurinclusieve landbouw: Een lonkend perspectief?*. Geraadpleegd op 5 december 2022, van [Stapelen van beloningen voor natuurinclusieve landbouw : Een lonkend perspectief? \(wur.nl\)](#)

Stevens, R. (2021). *Investerings die passen en renderen*. Geraadpleegd op 7 oktober 2022, van [Investerings die passen en renderen - Melkvee100Plus](#)

Visser, T., & Melman, D. (2021). Vaststellen habitatkwaliteit ihkv het agrarisch natuurbeheer: Ervaringen uit de praktijk. <https://doi.org/10.18174/559847>

Wemmenhove, H., & Šebek, L. (2021). *Praktijkimplementatie voerspoor melkvee:(voer) managementmaatregelen om de methaan-en ammoniakemissie te reduceren: ervaringen van koeien en kansen bedrijven in 2020 (groep, zonder methaanmetingen in 2020) (No. 1280)*. Wageningen Livestock Research. <https://doi.org/10.18174/543635>

Zuivelzicht. (2021). *Nederland telt minder melkveebedrijven en koeien*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van [Nederland telt minder melkveebedrijven en koeien - Zuivelzicht](#)

Alle overige figuren zijn eigen werk.

Bijlagen

Bijlage 1 Verklarende woordenlijst

Grondgebonden: Een melkveebedrijf kan haar mest op haar eigen percelen plaatsen gerekend met 170 kg N/ha. Tevens kan zij haar voer van haar eigenpercelen kan halen.

Betalingsrechten: Betalingsrechten zijn onderdeel van een inkomenssteun welke worden uitbetaald per hectare.

Extensieve bedrijven: Onder extensieve bedrijven, worden bedrijven verstaan met <15.000 kg melk per hectare.

Natuurinclusieve bedrijven: Bedrijven welke grondgebonden zijn en zoveel mogelijk het milieu besparen op gebied van antibioticagebruik en gewasbeschermingsmiddelen etc.

Staatsbosbeheer: Een partij welke onder andere grond verhuurd aan agrariërs welke op natuurlijke wijze wordt beheerd.

It Fryske Gea: Een partij welke onder andere grond verhuurd aan agrariërs welke op natuurlijke wijze wordt beheerd.

Bij12: BIJ12 ondersteunt provincies bij de uitvoering van wettelijke taken en kennis, informatie en data over het landelijk gebied en de fysieke leefomgeving. Ook verlenen ze vergoedingen voor onder andere beheersgronden.

Bruto geldstroom melkvee: De bruto geldstroom melkvee is een vergelijkingskengetal.

Bijlage 2 Vragenlijst extensief ondernemen

Persoonlijk

1. Hoe ziet uw bedrijf over 10 jaar uit?
2. Welke richting wil u ingaan met uw bedrijf?

Agrarisch natuurbeheer

1. Wat vindt u van agrarisch natuur beheer?
2. Past u op uw bedrijf agrarisch natuurbeheer toe in de breedste zin van het woord? Zo ja? Waarom?
3. Wat is volgens uw beleving de optimale intensiteit per Ha? (kg melk per hectare)
4. Op welke manier past u agrarisch natuurbeheer toe?
5. Moet u vanwege het agrarisch natuurbeheer ook voer aankopen?
6. Stel dat er grond te koop zou komen, zou u het dan proberen te kopen? Zo ja? Tegen welke prijs?
7. Heeft u in de toekomst nog plannen met agrarisch natuurbeheer? Zo ja? hoe en wanneer?
8. Wat denkt u wat agrarisch natuurbeer zowel financieel als maatschappelijk oplevert?
9. Wat voor voordelen ziet u nog meer in agrarisch natuurbeheer?
10. Zijn er volgens u nadelen aan agrarisch natuurbeheer? Zo ja ? Welke?
11. Hoeveel arbeid vraagt agrarisch natuurbeheer in de breedste zin van het woord? En op welke manier?

Een andere melkstroom dan regulier

1. Wat vindt u van een melkstroom anders dan regulier?
2. Doet u mee aan een melkstroom anders dan regulier? (Dit kan ook zijn vlogmelk en/of weidegang) Zo ja? Welke?
3. Wat voor voordelen levert een melkstroom anders dan regulier volgens u op?
4. Hoeveel arbeid vraagt een melkstroom anders dan regulier in de breedste zin van het woord? En op welke manier?

5. Heeft u in de toekomst plannen met een melkstroom anders dan regulier? Zo ja? Hoe en wanneer?

Overige ondernemerskeuzes

1. Welke specifieke eigenschappen heeft dit bedrijf wat maakt dat het goed scoort op de bruto geldstroom melkvee?
2. Waar blinkt u als ondernemer wat betreft vakmanschap in uit?
3. Welke ondernemerskeuzes behoren volgens u bij een goed verdienmodel?
4. Hoe zijn deze keuzes op uw pad gekomen?
5. Hoeveel arbeid vragen deze keuzes in de breedste zin van het woord? En op welke manier?

Overig

1. Heeft u nog opmerkingen en/of aanvullingen over hoe u denkt over extensief boeren en een goed verdienmodel?

Bijlage 3 Uitgaven binnen de formule bruto geldstroom melkvee

Figuur 6 Kostenposten /100 kilogram melk (Flynth Sneek, 2023)

